

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ. ΚΟΙΤΩ - ΚΟΙΤΑΖΩ ΚΑΙ ΤΟ PRAECEPTUM AUREUM TOY SCALIGER

ΥΠΟ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Χ. ΧΑΤΖΗ

τακτικού καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου

Ἐν Ἀθηνᾷ 41 (1929) σ. 202—218 καὶ Ἀκαδημία 1 (1935) σ. 225—228 ἡσχολήθημεν περὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ (μεσαιωνικοῦ καὶ νεοελληνικοῦ) ῥήματος κοιτάζω (=ὄρω), ὅπερ ἀνηγάγομεν εἰς τὸ ἀρχαῖον ῥ. κοιτῶ.

Ἐν ἀμφοτέροις ταῖς διατριβαῖς μετὰ πολλῆς ἡρεμίας καὶ ἄνευ συκοφαντιῶν καὶ προσωπικῶν ἐπιθέσεων συνεζητήσαμεν τὰς ἀντιθέτους γνώμας¹. Ἡμεῖς ἐμνημονεύσαμεν καὶ αὐτοῦ τοῦ Ψυχάρη, ὃν θεωροῦμεν θεομίσητον καὶ ἐπάρατον διὰ τὰς κατὰ τοῦ Ἑθνοῦς κακουργίας, καὶ διὰ βραχέων καὶ ἡπίως τὴν τερατώδη αὐτοῦ ἐτυμολογίαν ἀνῆρσαμεν².

Βεβαίως δὲν ἐνόμιζον ὅτι ὄφειλον πάντες νὰ συμφωνήσωσι τῇ ἐμῇ ἐτυμολογίᾳ· ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ Ἀθηνᾷ, τῷ περιοδικῷ τῆς Ἐπιστημονικῆς ἐταιρείας, ἧς ἤμην Γραμματεὺς, θὰ ἐγράφοντο ἐπὶ τῆς ἐμῆς γραμματείας ὑπὸ τοῦ προέδρου αὐτῆς ὅσα συκοφαντικὰ καὶ ὕβριστικά³ ἐδημοσιεύθησαν, οὐδέποτε ἐπίστευον. Γινώσκω, ὅτι πολλοὶ ἐξηγέρθησαν διὰ τὴν σκαιὰν ἐπίθεσιν⁴, ἦν οὐδόλως προὔκαλεσα. Μάλιστα ἀναιρῶν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ 1(1935) σ. 225 κέ. τὰς γνώμας τοῦ Γ. Χατζιδάκι δὲν ἐμνημόνευσα ἐπίτηδες τῆς ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 46(1935) σ. 5

¹ Περὶ τῆς ὁλως ἀστηρίκτου γνώμης τοῦ Γ. Χατζιδάκι (ἐν τῷ Ἀθηναίῳ) δὲν ἠδελύσαμεν οὐδ' ἐλέξιν νὰ γράψωμεν!

² Ἴδου τί γράφομεν: «γράφει τὰ ἐξῆς παράδοξα», «ὡς ἐπιχείρημα προσάγεται γαλλισμός» καὶ «ταῦτα θεωροῦμεν» καὶ βραχυτάτης συζητήσεως ἀνάξια».

³ Παρὰ τὴν εἰλημμένην τῇ προτάσει μου ἀπόφασιν τοῦ Δ. Συμβουλίου!

⁴ Καὶ ὅμως ἄλλοτε ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθηνᾶ 36 (1924) σ. 210, διεκήρυξε τὰ ἐξῆς: «Ὁ ἀληθὲς ἐπιστήμων, ὁ θηρεύων πράγματι τὴν ἀλήθειαν οὔτε ὑβρίζει οὔτε εἰς χυδαιότητας ἐκτρέπεται, μεταχειρίζεται δὲ γλῶσσαν πάντοτε σεμνήν, ἀνταξίαν τῆς ζητουμένης θείας ἀληθείας, ἄλλως τε καὶ ἀφού, ὡς γνωστόν, αἱ ὕβρεις καὶ αἱ χυδαιότητες δὲν εἶναι ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα. Ἀλλ', ὡς φαίνεται, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα δὲν διδάσκονται, εἶναι ζήτημα ἀνατροφῆς».

διατριβῆς αὐτοῦ, ἐν ᾗ ὁμοίως οὗτος περὶ ἐμοῦ οὐχὶ εὐμενῇ γλῶσσαν μεταχειρίζεται (πβ. σ. 6, στίχ. 1: ὁμοίαν ἄγνωϊαν ἐλέγχει καὶ ὁ γράφας κ.τ.λ.).

Ἀναγκάζομαι νὰ ἀπαντήσω, ἵνα πρὸ παντὸς τὴν ἀλήθειαν, ἣτις δεινὰ ἔπαθε, ἀποκαταστήσω.

Εἰς τὰς ὕβρεις ὁμως δὲν θὰ ἀπαντήσω, διότι γινώσκω, ὅτι ἐξηρέθισαν κατ' ἐμοῦ τὸν γράφοντα ἄνθρωποι, πρὸς οὓς μόνον οἶκτον αἰσθάνομαι.

Περὶ τῆς διατριβῆς μου ἔγραψεν ὁ μέγας γλωσσολόγος Paul Kretschmer, Glotta 20 (1932) σ. 241, τὰ ἑξῆς οὐ μόνον ἐγκρίνων ἀλλὰ καὶ ἐνισχύων τὴν γνώμην μου:

«Das viel umstrittene ngr. Verbum, das früher meistens *κοιτάζω* «schaue» geschrieben wurde, wurde von Kukules als *κοιτάζω* «hüte» aufgefasst (vgl. Glotta V 284). Das Verhältnis der Bedeutungen war dabei noch nicht befriedigend aufgeklärt. Chatzis zieht jetzt das Verbum *κοιτῶ* in einem Gr.-lat. Glossar *κοιτάω* cubito, und seine Komposita, *ἐκκοιτῶ* «Wache halten», *παρakoιτῶ* «bei etwas wachen, Wache halten» u. a. heran, das wie das synonyme lat. *excubo*, *excubiae* in der Militärsprache aufgekommen ist. Von der Bedeutung «bewachen» kommt man leicht zu «beobachten, schauen», wofür unser d. beobachte «τηρῶ», eig. «gebe Obacht» eine Parallele bildet».

Πᾶς τις θὰ πεισθῇ διὰ τῶν ἑξῆς, ὅτι ἐγὼ πράγματι εὐρίσκομαι ἐν δικαίῳ, οὐχὶ δὲ οἱ γράφοντες ἐμπαθεῖς λιβέλλους.

* *

Τὸ ὄημα *κοιτάζω* (ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὀρῶ) ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον, ὅσον ἐγὼ γινώσκω, τὸν δέκατον αἰῶνα μ. Χ. παρὰ τῷ Ψευδοκωδινῷ, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως σ. 243, 6 (ἔκδ. Preger): «μαθὼν τοῦτο καὶ κοιτάσας [= ἰδὼν] ἀμφοτέρους μεληδὼν αὐτοὺς κατέκοπεν» ἐν τῷ κώδικι H (αἰῶν. 14^{ον} μ. Χ.) ἀντὶ τοῦ *κοιτάσας* κεῖται *παρατηρήσας*.

Εἶτα παρέχουσι τὸ ὄημα ὁ Προδρομος (ἔκδ. Hesseling - Pernot) I 239 (*κοιτάζω τὸ μονόκνηρον*),¹ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέα H 8548

¹ Ὁ Προδρομος ἀνήκει τῷ IB' αἰῶνι· ὁ κώδις ὁμως G, ἐν ᾧ παρεδόθη τὸ ποίημα I, εἶναι τοῦ τέλους τοῦ IG' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ ID' αἰῶνος κατὰ τὸν Omont (πβ. ἔκδοσιν Hesseling-Pernot σ. 11): ἐπειδὴ τοιαῦτα ἔργα διεσκευάζοντο, διὰ τοῦτο ὀφείλομεν νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς εἶναι γεγραμμένοι οἱ κώδικες.

(ἐκοίταξαν καιρὸν)¹ καὶ τὸ μυθιστόρημα Καλλιμάχος καὶ Χρυσορρόη (ἀπεκοίτασεν).²

Περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μνημονεύουσι τὴν λέξιν ὁ Μαλαξὸς (πβ. Du Cange λ. κοιτάζω) καὶ ὁ Παχώμιος Ῥουσᾶνος, ὅστις καὶ δίδει τὴν πρώτην ἐτυμολογίαν, ὡς θὰ εἴπω κατωτέρω.

Ἔπειτα ἀναγράφουσι τὴν λέξιν οἱ λεξικογράφοι G. Germano (1622), ὁ Simon Portius, Dict. II 99 (1635) καὶ ὁ Γεράσιμος Βλάχος ὁ Κρής (Ἐνετία 1659): «κοιτάζω conspicio, mirare».

Ὁ Du Cange τρεῖς ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ αὐτοῦ (1688) μνημονεύει τὴν λέξιν (κητάζω, κιτάζω καὶ κοιτάζω), εἶτα ὁ Somavera (1709), ὅστις γράφει: «κοιτάζω riguardare, ὁ mirare con attentione, ὁ cura, ὁ diligenza», ὁ Weigel (1796), ὅστις γράφει «κοιτάζω ich besehe, betrachte, sehe an, beschau e etwas, guardare, mirare», καὶ τέλος ὁ Βεντότης (1804) λ. κοιτάζω.³

*
* *

Αἱ προταθεῖσαι ἐτυμολογίαι κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν εἶναι αἱ ἑξῆς:

1. Ὁ ἐκ Ζακύνθου λόγιος μοναχὸς Παχώμιος Ῥουσᾶνος (ἀκμὴ 1510—1553)⁴ ἐν ὁμιλίᾳ «Περὶ τῆς ἐκ τῶν θείων γραφῶν ὠφελείας» παράγει ἀπὸ τοῦ ἀρχ. ῥ. κυπτάζω (>κυτάζω)⁵.

Δηλαδὴ δέχεται ἀποβολὴν τοῦ π πρὸ τοῦ τ. Ἀλλὰ τὸ κυπτάζω ὤφειλε κατὰ τοὺς νόμους τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης νὰ γίνῃ κυφτάζω· πβ. ἀρχ. κύπτω (>νῦν) σκύφτω.

Τὴν γνώμην τοῦ Π. Ῥουσᾶνου πάντες παρεῖδον.

2. Ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, Πρόδρομος ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, Παρίσι 1805, σ. 43—44, πολεμῶν τὴν μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ γρα-

¹ Τὸ Χρονικὸν ἐποιήθη περὶ τὸ 1300, ὁ δὲ κῶδ. Η ἀνήκει τῷ ΙΔ'-ΙΕ' αἰῶνι.

² Τὸ ποίημα τοῦτο ἐγράφη τὸν ΙΓ', ὁ δὲ κῶδιξ, ἐν ᾧ παρεδόθη, τὸν ΙΓ' αἶωνα.

³ Παρατηρῶ, ὅτι τὸ ῥ. κοιτάζω μέχρι τοῦ Κοραῆ γράφεται ὁρθῶς· κυτάζω ἔγραψαν ὁ Παχώμιος Ῥουσᾶνος, ὁ Γ. Χατζιδάκις καὶ ὁ Ι. Καλιτσουνάκις, κυττάζω ὁ Α. Κοραῆς, ὁ Γ. Ζηκίδης καὶ ὁ Α. Μπούτουρας, κιτάζω ὁ Du Cange καὶ ὁ Μ. Δέφνερ καὶ τέλος κητάζω ὁ Du Cange· τὴν τελευταίαν γραφὴν οὐδεὶς ὑπεστήριξε.

⁴ Πβ. περὶ αὐτοῦ Α. Χατζῆν, Ἐπιστημ. ἐπετηρ. Φιλοσοφ. σχολ. Πανεπ. Ἀθην. 1 (1935—1936) σ. 142, σημ. 3.

⁵ Τὸ χωρίον τοῦ Π. Ῥουσᾶνου παρέχουσιν οἱ ἑξῆς: Κ. Σάβας, Νεοελληνικῆς φιλολογίας παράρτημα, Ἀθῆναι 1876, σ. 18, Σ. Λάμπρος, Νέος Ἑλληνομνήμων 13 (1949) σ. 67 καὶ Εὐ. Κολοκοτσᾶς, Ἀκαδημία 1 (1935) σ. 89.

φήν κοιτάζω καὶ μὴ δεχόμενος σημασιολογικὴν σχέσιν πρὸς τὸ ἀρχ. ῥ. κοιτάζω γράφει: «πιθανὸν εἶναι ὅτι πρέπει νὰ γράφεται κυττάζω, ὡς Αἰολικὴ ἀρχαιοτάτη λέξις, ἀντὶ τῆς ὁποίας οἱ Ἀττικοὶ ἔλεγον κυπτάζω».

Ὁ Κοραῆς δηλαδὴ δέχεται, ὅτι παρὰ τὸ ἀττικὸν κυπτάζω ὑπῆρχεν ἐν τῇ αἰολικῇ διαλέκτῳ ῥ. *κυττάζω, ὅπερ εἰσελθὼν εἰς τὴν Κοινὴν διετηρήθη μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τοῦ δῆθεν αἰολικοῦ *κυττάζω προσάγει τὸ αἰολικὸν πέπτω παρὰ τὸ ἀττικὸν πέπτω.

Κατὰ ταῦτα κακῶς ἔγραψεν ὁ Δ. Βερναρδάκης, Νέα ἡμέρα 1885, φ. 552 σ. β', ὅτι ὁ Κοραῆς ἰσχυρίσθη, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀττικοῦ κυπτάζω προῆλθε δι' ἀφομοιώσεως τοῦ π πρὸς τὸ τ τὸ ῥ. κυττάζω. Ἡ γνώμη ὅμως τοῦ Κοραῆ εἶναι ὅλως ἀπίθανος¹ καὶ δὲν ἐπιθυμῶ νὰ μακρογορήσω.

3. Ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος, Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, Ἀθῆναι 1857 (ἔκδ. β'), λ. κυττάζω, δέχεται μὲν τὴν γνώμην τοῦ Κοραῆ, ἀλλὰ καὶ ἰδίαν προσάγει. Νομίζει δηλαδὴ ὅτι ἐκ τοῦ μέσου κοιτάζομαι (ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς) προῆλθε τὸ ῥ. κοιτάζω (=δρῶ)² καὶ προσάγει πρὸς ὑποστήριξιν τὴν φράσιν «δὲν κοιτάχθηκε καλά». Ὁ Σ. Βυζάντιος δὲν ἐπέμεινεν ἐν τῇ ὑποστηρίξει τῆς ἀπίθανου ἐτυμολογίας. Τὸ σπουδαῖον εἶναι μόνον τοῦτο, ὅτι πρῶτος ἐπειρώθη ἐπιστημονικῶς νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὀρθὴν γραφὴν (ἀλλὰ μόνον ἐν μιᾷ καὶ μόνη τάξει φράσεων!).

4. Περὶ τῆς γνώμης τοῦ Μ. Δέφνερ (*ὀκτάζομαι > κιτάζω) γράφω ἐν τῇ Ἀθηνᾷ ἔ. ἄ. σ. 204.

5. Ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθήναιον 10 (1881) σ. 10 καὶ 12 κ. ἔ. ὑπεστήριξεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀρχ. ῥ. κυπτάζω διὰ τῆς τοῦ π ἀποβολῆς ὀφειλομένης εἰς παρτυμολογίαν (σ. 13)³ προῆλθε τὸ κυτάζω. Τὰ αὐτὰ ἐπανελάβε καὶ ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ Γλωσσικῶν ἀτοπημάτων ἀναίρεσις, Ἀθῆναι 1886, σ. 64.⁴

¹ Καὶ ὅμως νῦν κρατεῖ παρὰ τοῖς πολλοῖς πβ. καὶ Liddell—Scott—Κωνσταντινίδην λ. ἐγκυπτάζω καὶ κυπτάζω.

² Πβ. ἀρχ. βεβαιουμαι—νῦν βεβαιῶ, ἀρχ. ἐξηγουμαι—νῦν ἐξηγῶ κ. ἄ. π.

³ Βεβαίως πρὸς τὴν ἀρχαίαν (!) λ. κύτος!

⁴ Ὁ Μ. Φιλίντας, Γλωσσογονωσία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική, Ἀθῆναι (1927), τόμ. Γ' σ. 122 κέ., παρενόησε τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι γραφέντα. Ἡ δὲ παραπομπὴ παρ' αὐτῷ «Ἑβδομάς 2 (1885) σ. 64» εἶναι ἐσφαλμένη!

6. Ὁ Δ. Βερναρδάκης¹, Νέα ἡμέρα 1885, φ. 552 σ. β', ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν πρὸ τοῦ Κοραῆ ὀρθογραφίαν (κοιτάζω)², τὴν περὶ τοῦ κοιτάζω γνώμην τοῦ Κοραῆ (ἔ. ἄ.) καὶ τοῦ Σκ. Βυζαντίου τὴν εἰκασίαν συνῆψε τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ὁ κοιτάζω πρὸς τὴν ἀρχ. λ. κοίτη, δι' ἧς κατ' αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχ. ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐσημαίνειτο «*ἡ σκοπιὰ καὶ ἡ βίγλα τοῦ φρουρίου*»· περαιτέρω ὑπεστήριξεν, ὅτι «*ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς κοίτης ἀναπτύσσεται φυσικώτατα ἡ ἐννοια τῆς ἐνέδρας*».³

Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Δ. Βερναρδάκη ἐπολέμησεν ἀδεξίως καὶ σκαιῶς⁴ ὁ Γ. Χατζιδάκις, Γλωσσικῶν ἀτοπημάτων ἀναίρεσις, Ἀθῆναι 1886, σ. 64-66 καὶ Λεξικογραφικὸν ἀρχεῖον 6 (1923) σ. 23-35 (= Γ. Χατζιδάκις, Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι, Ἀθῆναι 1934, Α' σ. 522-524)⁵.

Τὴν γνώμην τοῦ Δ. Βερναρδάκη ἀπεδέχθησαν ὁ Κ. Dieterich, Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden, Wien 1908, σ. 182, ὁ Μ. Φιλήντας, Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική, Ἀθῆναι τόμ. Α' (1924) σ. 183 καὶ τόμ. Γ' (1927) σ. 121 καὶ ὁ Β. Φάβης, Ἀθηνᾶ 46 (1935) σ. 173 (ιδ. κατωτ.).

Ἡ γνώμη τοῦ Δ. Βερναρδάκη εἶναι καθ' ἡμᾶς ὅλως ἐσφαλμένη διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους.

α') Ὁ Δ. Βερναρδάκης θέλων νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι κοίτη = «σκοπιὰ, βίγλα φρουρίου» προσάγει χωρίον παρ' Αἰνεία, Τακτ. ὑπομν. 10 (*μηδὲ εἰς τὰς κοίτας λαμπήρας φέρεσθαι*) καὶ παραθέτει τὴν παρὰ τῷ Ἐφρῳ Στεφάνῳ (λ. κοίτη) ἐρμηνείαν: «partes murorum urbis, ubi vigilias milites agebant». Ἐπὶ τούτου δὲ στηριζόμενος εἰκάζει, ὅτι καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ παραχθὲν ὁ κοιτάζω εἶχέ ποτε καὶ τὴν σημασίαν τῆ ρ ῶ, φ ρ ο υ ρ ῶ.

¹ Τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Δ. Βερναρδάκη ἐπολέμησα ἐν Ἀθηνᾶ σ. 204 κέ., 215 καὶ 216, σημ. 1. Ταῦτα δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ Β. Φάβης, Ἀθηνᾶ 1935, σ. 173.

² Πβ. Α. Χατζῆν, Ἀθηνᾶ 41 (1929) σ. 205, 1.

³ Γράφων ἐν Ἀθηνᾶ καὶ Ἀκαδημαίᾳ ἐγίνωσκον τὸ περιεχόμενον τῆς διατριβῆς τοῦ Δ. Β. ἐκ τοῦ ἐλέγχου τοῦ Γ. Χατζιδάκι, Λεξικογρ. ἀρχ. 6 (1923) σ. 23-25. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦς κατώρθωσα νὰ εὗρω τὸν τόμον τῆς Νέας ἡμέρας. Παρατηρῶ νῦν ὅτι ὁ Γ. Χατζιδάκις δὲν ἠδυνήθη νὰ εὗρῃ τίνα εἶναι τὰ κύρια σημεῖα τῆς γνώμης τοῦ Δ. Βερναρδάκη καὶ ἡσχολήθη περὶ τὰ ἐπουσιαδῆ (π. χ. περὶ τὸ παρ' Εὐσταθίῳ κοιτάζω!) διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ μεταπίσῃ τοὺς ἀποδεχθέντας αὐτήν.

⁴ Μεταξὺ τῶν ἄλλων γράφει περὶ τοῦ Δ. Βερναρδάκη (σ. 66): «*δὸς καὶ ἄν μοι εἶναι ἀπεχθές ν' ἀποδεικνύω ἄνδρα πρεσβύτην ἀσυστόλως ψευδόμενον, οὐχ ἥττον κ.τ.λ.*»

⁵ Ἀλλὰ ἐν Ἀθηνᾶ 26 (1914) Παράρτ. σ. 5 κέ. ἀπεδέχθη ταύτην! Συγχρόνως ὁμοῦς δέχεται καὶ τὴν τοῦ Φ. Κουζουλέ γνώμην!

Κατὰ τῆς γνώμης ταύτης τοῦ Δ. Βερναρδάκη ἀντεπεξῆλθεν ὁ Γ. Χατζιδάκις, Γλωσσικῶν ἀτοπημάτων ἀναίρεσις σ. 65¹, διὰ τῶνδε: «Πρὸς τοῦτοις ὁ *κ. Βερν.* μετεχειρίσθη πάλιν τὴν ἀγαπητὴν αὐτῷ μέθοδον, δηλ. μετέβαλε περικόψας τὸ εἰς τὴν δῆσιν ταύτην τοῦ Αἰνείου ἀναφερόμενον χωρίον τοῦ Θησαυροῦ τοῦ Στεφάνου καὶ οὕτω παρέστησεν αὐτὸν ἄλλα λέγοντα. Διότι ὁ Στέφανος λέγει: «partes murorum urbis, ubi vigilias milites agebant: eo quod interdum, munere in alios paululum translato, ibi dormiebant=τὰ μέρη τῶν τειχῶν, ἐνθα οἱ στρατιῶται τὰς φυλακὰς ἐφύλαττον· διότι τοῦ ἔργου εἰς ἄλλους ἐπὶ μικρὸν μεταβιβασθέντος **ἐκεῖ ἐκοιμῶντο**».

Ὁ Γ. Χατζιδάκις ὅμως μὴ θεωρήσας σπουδαῖον² τὸ ἐπιχείρημα αὐτοῦ καὶ **μὴ ἰδὼν τὸν Αἰνεῖαν** προσθέτει καὶ ἄλλα, ἅτινα εἶναι αὐτόχημα φλναρίαί. Ἡμεῖς ἀδιαφοροῦμεν περὶ τοῦ τί λέγει ἢ τί δὲν λέγει ὁ Ἑρῖκος Στέφανος· ὀφείλομεν νὰ ἴδωμεν τί λέγει αὐτὸς ὁ Αἰνεῖας: σ. 22 (385) Schöne (Teubner): «μηδὲ εἰς τὰς κοίτας λαμπτήρας φέρεσθαι, μηδὲ ἄλλο νυκτερινὸν φέγγος» καὶ σ. 22 (389) Schöne: «σὺν γὰρ τοῖς καλῶσι καὶ στρώμασι φερόμενοι[ς] εἰς τὰς φυλακὰς λύχνα οἱ δὲ δᾶδας οἱ δὲ λαμπτήρας, ἵνα δὴ πρὸς <φῶς> τι κοιτασθῶσι, <διὰ> τούτων τῶν φεγγέων σύσσημον ἐποιήσαντο». Ὁ Αἰνεῖας σαφῶς λέγει, ὅτι οἱ μετὰ τῶν ἐχθρῶν συνεννοούμενοι μεταβαίνοντες, **ἵνα κοιμηθῶσιν ἢ κοιτασθῶσι** (πβ. καὶ τὰ ἐμπρόθετα «εἰς τὰς κοίτας» ἢ «εἰς τὰς φυλακὰς [=τὸν στρατιωτικὸν σταθμόν]»)³ παρελάμβανον («φέρωμαι»=φέρω) μετὰ τῶν καλῶν καὶ στρωμάτων, ὥς ἦτο φυσικόν,⁴ ἄλλοι μὲν λύχνα, ἄλλοι δὲ δᾶδας καὶ ἄλλοι λαμπτήρας,

¹ Πβ. καὶ Λεξικογρ. ἀρχ. 6 (1923) σ. 24 = Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσολ. ἔργον. Α' σ. 523.

² Ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν (ἐν Ἀθηνᾶ 41, σ. 216) τὸν Θησαυρὸν (λ. κοίτη) καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ Γ. Χατζιδάκι· τοῦτο ἔπαθε καὶ ὁ Β. Φάρης ἔ. ἀ. σ. 173 καὶ—ὅπερ ἀπίστευτον—αὐτὸς ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθηνᾶ 1935, σ. 189!!

³ Τὸ δὲ μᾶλλον ἀπίστευτον εἶναι τοῦτο, ὅτι ὁ Γ. Χατζιδάκις μετὰ τινα ἔτη ἀπεδέχθη τὴν γνώμην τοῦ Δ. Βερναρδάκη· πβ. Ἀθηνᾶν 26 (1914) Παράρτ. σ. 5 κέ: «ἐν τῇ στρατιωτικῇ δὲ γλώσσῃ ἐδήλου (ἐνν. τὸ ὁ. κοίτῃ) κατακλίνομαι που παραμονεύων—παραφυλάττων». Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ψευδέστατον! Ἴδὲ εὐθὺς κατωτέρω (β').

Μετὰ ἐννέα ὅμως μόνον ἔτη γράφει πάλιν κατὰ τοῦ Δ. Βερναρδάκη, ἄλλα καὶ δέχεται τὴν γνώμην αὐτοῦ! Πβ. Λεξικογρ. ἀρχ. 6 (1923) σ. 24 κέ.

⁴ **Οὐχὶ ὀρθῶς** διευτύπωσα ταῦτα ἐν Ἀθηνᾶ 41, σ. 216, διότι ἐπλανήθην ὑπὸ τῆς ἐρμηνείας τῆς λ. κοίτη ὑπὸ τοῦ Δ. Βερναρδάκη!

⁵ Πβ. καὶ Γ. Χατζιδάκιν, Γλωσσ. ἀτοπ. ἀναίρ. σ. 65 β.

ἵνα διὰ τούτων φωτίσωσι μὲν τὸ κατάλυμα αὐτῶν («τὰς κοιτάς» ἢ «τὸν στρατιωτικὸν σταθμόν»), δώσωσι δὲ καὶ τοῖς ἐχθροῖς¹ τὸ συμπεφωρημένον «σύσσημον»!

Κατὰ ταῦτα ἡ λ. κοιίτη παρ' Αἰνεΐα ἔχει μόνον τὴν ἀρχικὴν ἀντιθέσσημασίαν!

Περὶ τῆς λ. κοιίτη ἰδὲ καὶ ἐν τέλει τῆς παρουσίας διατριβῆς.

β') 'Ο Δ. Βερναρδάκης δὲν προσήγαγεν ἔστω καὶ ἐν ἀρχαίῳ χωρίῳ, ἔνθα τὸ κατ' αὐτὸν ἐκ τοῦ οὐσ. κοιίτη (=δηθεν σκοπία, βίγλα κατὰ τὸν Δ. Βερναρδάκην) προελθὼν ὁ κοιτάζω (ἀμετάβ.) νὰ ἔξη τὴν σημασίαν τοῦ τηρῶ, φρουρῶ.² ἡμεῖς τοῦναντίον συνάψαντες τὸ νῦν ὁ κοιτῶ (καὶ παρεκτεταμένον κοιτάζω) πρὸς τὸ ἀρχ. ὁ κοιτῶ ἐδείξαμεν, ὅτι ὄντως τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶχε προσλάβει καὶ τὴν σημασίαν τοῦ τηρῶ, φρουρῶ (ἰδ. καὶ κατωτ.).

γ') 'Ὡς θὰ δεῖξω κατωτέρω, MONON ἐν τοῖς ῥήμασι (τοῖς δηλοῦσι κείσθαι) συνέβη ἡ μεταβολὴ τῆς σημασίας (εἰς τὴν τοῦ τηρεῖν, φρουρεῖν)! Ἀλλὰ τὸ ἀρχ. ὁ κοιτάζειν (μεταβ. ἢ ἀμετάβ.) δὲν προσέλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ τηρεῖν, φρουρεῖν.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἔτυμολογία τοῦ Δ. Βερναρδάκη καταπίπτει ὡς μὴ ἔχουσα *οὐδὲ ἐν* στήριγμα. 'Ο Δ. Βερν. ἐμάντευσε μόνον τὴν δοθὴν γραφὴν τοῦ ῥήματος καὶ πλέον οὐ³ ἄλλαις λέξεσι ὁ Δ. Βερν. ἐξεβίασε τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν πρὸ τοῦ Κοραῖ ὁρθογραφίαν τοῦ ῥήματος, ἀλλ' ἄνευ ἐπιχειρημάτων.

7. Περὶ τῆς παραδόξου ἔτυμολογίας τοῦ 'Ι. Ψυχάκη, Quelques observations sur la phonétique des patois et leur influence sur les langues communes ἐν τῷ περιοδικῷ Revue patois gallo-rom. 3 (1888) σ. 12, γράφω ἐν ᾧ Ἀθηνᾶ ἔ.ἄ. σ. 206. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Ψυχάκη πάντες παρῆδον.

8. 'Ο Γ. Χατζιδάκις, MNE τόμ. Α' (1905) σ. 175 καὶ Β' (1907) σ. 502³, ἀπορρίψας τὴν ἀπὸ τοῦ κυπτάζω (ἰδ. ἀνωτ. σ. 116) ἔτυμο-

¹ Τοῦτο καὶ σήμερον γίνεται!

² Μόνον τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο—τὸ σοβαρώτατον—ἀντετάξαμεν κατὰ τοῦ Δ. Βερναρδάκη ἐν Ἀθηνᾶ σ. 204 κέ. Καὶ ἂν ὁ Δ. Βερναρδάκης ἀπεδείκνυνε, ὅτι ὄντως ἡ λ. κοιίτη ἐδήλου «σκοπία, βίγλα», τοῦτο δὲν θὰ ἤρκει ὁ Δ. Βερναρδάκης ὥφειλε νὰ προσαγάγῃ καὶ χωρία μεταγενέστερα ἢ καὶ μεσαιωνικά, ἐν οἷς κοιτάζω=τηρῶ, φρουρῶ πβ. καὶ κατωτέρω. Μόνον ὁ Γ. Χατζιδάκις Ἀθηνᾶ 1935 σ. 186 δὲν ἐννοεῖ ταῦτα!

³ Πβ. καὶ Ἀθηνᾶν 5 (1893) σ. 492.

λογίαν αὐτοῦ ὑπεστήριξεν, ὅτι διὰ συμφύρσεως τῶν ῥημάτων κυ-
[π τ ᾱ ζ ω + ἔξε] τ ᾱ ζ ω προῆλθε τὸ ῥ. κυ τ ᾱ ζ ω. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἔτυμο-
λογίαν ταύτην ἀπέρριψε τῷ 1914 καὶ ὑπεστήριξε τὴν ὑπὸ τοῦ φίλου
συναδέλφου Φ. Κουκουλέ (ἰδ. κατωτ.) καὶ παραδόξως καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ
Δ. Βερναρδάκη προταθεῖσαν· πβ. Ἀθηνᾶν 26 (1914) Παράρτ. σ. 5 κ.έ.
Μετὰ δύο ἔτη ὑποστηρίζει μόνον τὴν γνώμην τοῦ Φ. Κουκουλέ· πβ. Ἀθη-
νᾶν 28 (1916) σ. 176-177· μετὰ ἑπτὰ ἔτη ἐκστρατεύει καὶ πάλιν κατὰ τοῦ
Δ. Βερναρδάκη, ἀλλὰ καὶ δέχεται τὴν γνώμην καὶ αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ
Φ. Κουκουλέ! Πβ. Λεξικογραφικὸν ἀρχεῖον 6 (1923) σ. 23-27 (= Γ.
Χατζιδάκι, Γλωσσολογικαὶ ἔρευναι, Ἀθῆναι 1934, τόμ. Α' σ. 522-525).
Τέλος ἐν Ἀθηνᾷ 1935 σ. 186 δέχεται τὴν ἔτυμολογίαν τοῦ Φ. Κου-
κουλέ, περὶ δὲ τῆς τοῦ Δ. Βερναρδάκη δὲν ἔννοεῖ τις τί φρονεῖ!

9. Περὶ τῆς ἔτυμολογίας τοῦ φίλου συναδέλφου Φ. Κουκουλέ
(1911) γράφω ἐν τῇ Ἀθηνᾷ ἔ.ἄ. σ. 205 κ.έ.

10. Ὁ Γ. Ζηκίδης, Λεξικὸν ὀρθογραφικὸν καὶ χρηστικὸν τῆς
Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς τε ἀρχαίας καὶ τῆς νεωτέρας, Ἀθῆναι (1913),
ἐκδ. β', λ. κυ τ ι ᾱ ζ ω, συνῆψεν, ὥς καὶ ὁ Π. Ῥουσσῆνος, ὁ Κοραΐς
καὶ ὁ Γ. Χατζιδάκις (ἐν τῷ περιοδικῷ Ἀθηναίῳ), πρὸς τὸ ἀρχ. ῥ.
κυ π τ ᾱ ζ ω καὶ ἐδέχθη ἀφομοίωσιν τοῦ π πρὸς τὸ τ¹ καὶ πρὸς ὑπο-
στήριξιν προσήγαγε τὸ ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Γόρτυνός ἐν Κρήτῃ ἡ γ ρ α τ -
τ α ι ἢ ἀκριβέστερον ἔ γ ρ α τ τ α ι (= γέγραπται)! Βεβαίως οὐδενὶ εἶναι
ἐπιτετραμμένον νῦν νὰ ἀποδεχθῇ ταῦτα².

11. Ὁ Ἀ. Μπούτουρας, Ἀγωγή 1 (1915-1917) σ. 260, ἔγραψε
τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ ἐτύμου: « ἡ *ιδιωματικὴ τροπὴ τοῦ πτ* — (τ)τ *ἐξηγεῖ*
καλῶς (sic!) ... τὸ κυτ(τ)ᾱζω = κυπτᾱζω ». Αἱ παραδοξολογίαι αὗται
τοῦ Ἀ. Μπούτουρα εἶναι ἀνάξιαι συζητήσεως.

12. Περὶ τῆς ἔτυμολογίας τοῦ Ἰ. Καλιτσουνάκι (1919) γράφω ἐν
τῇ Ἀθηνᾷ ἔ.ἄ. σ. 206.

13. Περὶ τῆς ἔτυμολογίας τοῦ Ἀ. Πάλλη (1920) γράφω ἐν τῇ
Ἀθηνᾷ ἔ.ἄ. σ. 206.

14. Ἡμεῖς ἐν Ἀθηνᾷ 41 (1929) σ. 202-218 καὶ Ἀκαδημεία
1 (1935) σ. 225-228 ὑπεστηρίζαμεν, ὅτι τὸ μεσαιωνικὸν καὶ νεοελλη-
νικὸν ῥῆμα κοι τ ᾱ ζ ω (καὶ κοι τ ᾱ ζ ω)³ εἶναι *αὐτὸ τοῦτο* τὸ ἀρχαῖον

¹ Ταύτην ἐδέχθη καὶ ὁ Ἰ. Ψυχάρης· πβ. Γ. Χατζιδάκι, Μ Ν Ε, τόμ. Α' σ. 318, σημ. 1.

² Πβ. καὶ Γ. Χατζιδάκι, Ἀθηνᾶ 28 (1916) σ. 177.

³ Διὰ τὸν παρεκτιεταμένον τύπον κοι τ ᾱ ζ ω πβ. ἀρχ. τ η ρ ὦ—νῦν τ η ρ ᾱ ζ ω (= ὄρω!) κ. ἄ. π.

ῥῆμα κοιτῶ, ὅπερ εἶναι ἀρχαιότερον τοῦλάχιστον τοῦ Γ' αἰῶνος π.Χ. Ἰδὲ κατωτέρω.

Τὴν γνώμην ἡμῶν ἡσπάσθησαν τὸ Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν λ. ἀγριοκοιτάζω¹ καὶ ὁ P. Kretschmer, Glotta 20 (1932) σ. 241 (ιδὲ ἀνωτ. σ. 114), ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθηνᾶ 46 (1935) σ. 5² καὶ 178 - 190· εἰς τοῦτον ἀπαντῶμεν κατωτέρω.

15. Ὁ Β. Φάβης, Ἀθηνᾶ 46 (1935) σ. 172 - 174, παραπλανηθεὶς ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι μετὰ πολλοῦ στόμφου γραφέντων ἐν Ἀθηνᾶ 46 (1935) σ. 5 ἐτράπη νέαν ὁδὸν καὶ ὑποστήριζει δύο ἐτυμολογίας.

Κατὰ τὴν πρώτην τὸ ῥ. κοιτάζω προήλθεν ἀπὸ τοῦ ἀρχ. ῥ. κοιτάζομαι (= κοιμῶμαι, κατακλίνομαι)³ καὶ παραβάλλονται, ἵνα τὸ ἐνεργητικὸν κοιτάζω ἐρμηνευθῇ, τὰ ῥήματα βεβαιοῦμαι (ἀρχ.)—βεβαιῶ (νῦν), ἐξηγοῦμαι (ἀρχ.)—ἐξηγῶ (νῦν), χαρίζομαι (ἀρχ.)—χαρίζω (νῦν), ψηφίζομαι (ἀρχ.)—ψηφίζω (νῦν) καὶ ἄλλα⁴. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας ταύτης ἰδὲ κατωτέρω εἰδικώτερον.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἀσπαζόμενος ὁ Β. Φάβης πλήρως τὴν γνώμην τοῦ Δ. Βερναρδάκη (ιδ. ἀνωτ. σ. 117) ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ νῦν κοιτάζω (= ὄρω) θὰ συναφθῇ πρὸς τὴν ἀρχ. λ. κοίτη. Ἀλλ' ὅτι ἡ ἐτυμολογία αὕτη εἶναι αὐθαίρετος καὶ ἀστήρικτος, ἐδείξαμεν ἤδη (ἀνωτ. σ. 117 κέ.).

*
**

Νῦν θὰ ἐξετάσω ἐκ νέου ἀλλὰ πλατύτερον τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ῥ. κοιτάζω (= ὄρω).

Ἐν Ἀθηνᾶ 41 (1929) σ. 206 εἶπον, ὅτι παρὰ τὸ νῦν κοιτάζω (= ὄρω) οὐχ ἦτον συνήθης τύπος εἶναι νῦν καὶ ὁ συνηρημένος κοιτῶ (καὶ κοιτάω).

Ὅτι τὸ σύστημα κοιτῶ· κοιτάζω δὲν εἶναι μονῆρες, ἀποδεικνύουσι πολλὰ παραδείγματα ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ: πβ. τηρῶ

¹ Προτάσσεται ὁ τύπος ἀγριοκοιτῶ.

² Εἰς τὴν διατριβὴν ταύτην ἀπηντήσαμεν ἐν Ἀκαδημείᾳ 1 (1935) σ. 225 - 228· ἐνταῦθα δηλῶ, ὅτι μόνον τὴν δευτέραν (Ἀθῆναι 1936!) πιστὴν ἀνατύπωσιν τῆς διατριβῆς μου ταύτης λαμβάνω ὑπ' ὄψιν!

³ Πβ. καὶ γνώμην Σ. Βυζαντίου, ἀνωτ. σ. 116.

⁴ Παρατηρῶ, ὅτι τὸ μέσ. κοιτάζομαι ἐσώθη καὶ νῦν· οὕτω κοιτάζομαι = εἶμαι ἐν τῇ κλίνῃ (ἐπὶ ἀσθενούς), ἐν Ἠπειρῷ, κοιτάζομαι = κοιμῶμαι, ἐν Αἰτωλίᾳ· πβ. Α. Χατζῆν, Ἀθηνᾶ 41, σ. 209, σημ. 3.

(ἀρχ.)—τηράζω (= ὄρω !), βροντῶ (ἀρχ.)—βροντάζω, λωφῶ (ἀρχ.)—λουφάζω, σιωπῶ (ἀρχ.)—σωπάζω, σπῶ (ἀρχ.)—σπάζω, τρομῶ (ἀρχ.)—τρομάζω (μεσαιων. καὶ νεώτ.), φωνῶ (ἀρχ.)—φωνάζω κ. ἄ.

Τῆς παρεκτάσεως ταύτης παραδείγματα παρέχει καὶ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα : πβ. ἀγαπῶ—ἀγαπάζω, (ἐπι)σκοτῶ—(ἐπι)σκοτάζω, εὐνῶ—εὐνάζω, κομπῶ—κομπάζω¹, λιπῶ—λιπάζω, μοιρῶ—μοιράζω, πειρῶ—πειράζω, σιγῶ—σιγάζω, τυπῶ (Ἑσύχ.)—τυπάζω, ὑποτοπῶ—ὑποτοπάζω κ. ἄ.π.

* *

²Οτι ὑπῆρχεν *ἀρχαῖον* ῥῆμά κοιτῶ, ἀποδεικνύω διὰ τῶν ἑξῆς.

Ἐν ἀρχαίῳ ἑλληνολατινικῷ γλωσσarif ἡ ὀνομαστικῶ (παρὰ τῷ Ἑρρίκῳ Στεφάνῳ) κεῖται : « κοιτάω cubito »².

Ἔνεκα τῆς σπουδῆς νὰ παραδώσω τὰς διορθώσεις τῆς ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 41, σ. 202 κέ. διατριβῆς μου δὲν ἀνέτρεξα, ὡς ὄφειλον, εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Θησαυροῦ (ἐκδ. Λονδίνου 1825) καὶ ἔγραψα ἐν τῇ τελευταίᾳ σελίδι (ἐν *βραχεῖ* ἐπιμέτρῳ, σ. 218) περὶ τοῦ γλωσσαρίου, ὅτι « εἶναι τῶν ἐσχάτων ῥωμαϊκῶν χρόνων ἡ καὶ τοῦ 6—7 αἰ. μ. Χ. ἀρχαιότερον ».

Μετὰ ἐξαιτίαν ὅμως ἐπανῆλθον εἰς τὸ ζήτημα ἐν Ἀκαδημαίᾳ ἔ. ἄ. σ. 225, ἔνθα ἀνέγραψα τὴν σπουδαίαν ἀνακάλυψιν ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκδόσει τοῦ Θησαυροῦ, ἔνθα ἐν τόμῳ VIII, σελ. V (τῆς Εἰσαγωγῆς) κεῖνται τάδε : « *Onomasticon vet(us)*, Lat(ino)—gr(aecum), olim quidem Argentorati an. 1536. editum » καὶ ἐν ὑποσημειώσει : « hoc Onomasticon prioribus illis glossariis praestantia selectissimorum vocabulorum nihilo inferius Vulcanius adpellat, sola usus Argentorat. editione... ».

¹ Περὶ τοῦ ῥήματος τούτου ἰδὲ καὶ κατωτέρω.

² Τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀρχ. ῥ. κοιτῶ εἶχον ὑποτιθέσει, ἀλλὰ δὲν εἶχον ῥητὴν ἀρχαίαν μαρτυρίαν διὰ τοῦτο ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 41 (1929), σ. 202 κέ. προέτασσον τοῦ ὑποτιθεμένου ἀρχαίου ῥ. κοιτῶ ἀστερίσκον· μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν ὅμως τῆς ὅλης διατριβῆς τυχαίως ἀνεκάλυψα ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας (ὑπ' ἀριθ. 2194) τὴν τοῦ Λονδίνου (1825) ἔκδοσιν τοῦ Θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου· ἐν τῷ τόμῳ VIII, σ. 105 κεῖται ἡ ἀνωτέρω παρατεθεισα μνεία τοῦ ῥ. κοιτῶ μετὰ τοῦ ἐρμηνεύματος.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἐξάρω ἐγὼ αὐτὸς τὴν ἐπιτυχίαν μου· ἀλλὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ὑποτιθέμενον ῥ. κοιτῶ ὄντως ὑπῆρξεν, εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐτυμολογίας μου.

᾽Ὡστε τὸ Γλωσσάριον ἢ Ὀνομαστικὸν τοῦτο εἶναι ἀρχαῖον¹, οὐχὶ μεσαιωνικόν· ἀνήκει ἀκριβέστερον τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἤρξατο ἐμφανιζομένη ἡ σύγχυσις τῶν εἰς — έω καὶ εἰς — άω συζυγιῶν: κοιτέω (ἀρχ.)² — κοιτάω (μεταγενέστ.): πβ. δοφέω (ἀρχ.) — ῥοφάω (μεταγενέστ.)· πβ. Liddell-Scott λ. ῥοφέω³. Περὶ τούτου πβ. Γ. Χατζιδάκιν, ΜΝΕ τόμ. Β' σ. 450: «ἡ σύγχυσις αὐτῇ τῶν εἰς — έω καὶ — άω συζυγιῶν ἤρξατο ἐμφανιζομένη ἐν τοῖς μεταγενεστοτέροις χρόνοις....πβ....ἐκ....παπύρων τολμοῦντες...ἐγγυοῦμεθα....ἐλεάω (κατὰ τὸ ἐάω) ἀντὶ ἐλεέω Ἐπιστ. πρὸς Ῥωμαίους Θ' 16 καὶ Ἰουδα 23, ξυράω παρὰ τὸ ξυρέω (πβ. Κ. Σ. Κόντον ἐν Πλάτωνος τόμ. Γ' σ. 15 κ. ἐξ.) καὶ οἰδάω ἀντὶ οἰδέω, ῥοφάω ἀντὶ ῥοφέω (Crönert, *Memor. Graeca Hercul.* ἀπορροφᾶν, ῥοφᾶν, ῥοφᾶσθαι κ.λ.π.)»⁴.

Ταῦτα ἐνῶ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ ἐπικριτὴς Γ. Χατζιδάκις διαστρέφων τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν καὶ τὰ πράγματα **τολμᾷ** ἐν Ἀθηνᾷ 1935 σ. 185 (πβ. καὶ σ. 184⁵) νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἐγὼ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ 1 (1935) σ. 25 (γράφει: 225!) γράφω τὰ ἐξῆς: «ἐν ἑλληνολατινικῷ γλωσσαρίῳ τοῦ Του—δου αἰ. μ. Χ. ἀναγινώσκεται τὸ ῥῆμα κοιτάω».

Τὸ **κρυώτερον σημείον** δηλαδὴ τοῦ ἐλέγχου στηρίζει ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐπὶ τῆς **ΨΕΥΔΟΥΣ** ταύτης εἰδήσεως!

Ἐν Ἀθηνᾷ 46 σ. 5, ἵνα συντρίψῃ τὸ ἐπιστημονικὸν κύρος τῆς διατριβῆς μου, **ΕΤΟΛΜΗΣΕΝ** ὁμοίως νὰ γράψῃ, ὅτι παρέλαβον ἐγὼ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑπάρξεως ἀρχ. ῥ. κοιτῶ τὸ παρὰ τῷ Βυζαντινῷ συγγραφεῖ (τοῦ ΙΕ' αἰῶνος μ. Χ.) Δούκᾳ «**κοιτώμενος καὶ ἀνιστάμενος**». Ἄλλ' ὑπὸ τοῦ πάθους σκοτισθεῖς οὐ μόνον δὲν εἶδεν, ὥς ὥφειλεν, ὅτι

¹ Ἐν Ἀκαδημίᾳ 1 (1935) σ. 225, σημ. 2 (καὶ ἐν τῇ **δευτέρᾳ** [τῷ 1936] **πιστῇ** ἀνατυπώσει) γράφω **μόνον** τάδε: «Ἀνήκει τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις».

² Πβ. παρὰ κοιτέω (Γ' αἰ. π. Χ.) κ.λ., περὶ ὧν ἰδὲ κατωτέρω.

³ Πβ. καὶ Liddell-Scott-Jones (ἐκ μαγ. παπύρ.).

⁴ Πβ. καὶ τὰ νεώτερα: τηρέω (ἀρχ.) — τηράω (νῦν,=ῥοῶ), πολεμέω—πολεμάω, φιλέω—φιλάω, φορέω—φοράω, ζητέω—ζητάω, πονέω—πονάω, μαρτυρέω—μαρτυράω, χωρέω—χωράω κ.ά.π.

⁵ Ἐκεῖ γράφει: «Εἰς ταῦτα παρατηρῶ ὅτι πρῶτον ἐναντιοῦται ἡ παραδοσις, ἡ ἱστορία τῆς γλώσσης. Αὕτη παρέχει τὸν μὲν τύπον κοιτάζω ἀπὸ τοῦ δου π. Χ. αἰῶνος, τὸ δὲ κοιτῶ ἐν γλωσσαρίῳ τοῦ Του—δου αἰῶνος μ. Χ., ἥτοι ἡ διαφορὰ τῆς παραδόσεως τούτων μεγάλη χιλιετής». Τὸ ἀχαράκτιζον ψεῦδος βοήθει, ὥστε οἱ 2 (δύο!) αἰῶνες (5—3 αἰ. π. Χ.) νὰ μεταβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι εἰς 12 (δώδεκα)!!

τὸ κοιτώμενος εἶναι **προφανέστατον** σφάλμα (ἀντὶ κειτόμενος!) τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Δούκα (σ. 140 Α=249, 16 Bekker) ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἀγνοίαν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλῶσσης, ὅπερ παρέλαβε καλῇ τῇ πίστει ὁ Θησαυρὸς τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου¹, ἀλλὰ καὶ παρεῖδε τί **ἐγὼ αὐτὸς** ἔγραφον ἐν Ἀθηνᾶ 1929, σ. 205: «ἀλλὰ τὸ **κοιτώμενος** (γράφει: κειτόμενος) εἶναι μετοχὴ τοῦ ὀήματος **κείτομαι**, ὅπερ νῦν κακῶς γράφεται **κοίτομαι**»² ὁ καθηγητὴς Γ. Χατζιδάκις, *MNE*. Α' σ. 316 κέ., ἔδειξεν, ὅτι τὸ **κείτομαι** προῆλθεν ἀπὸ τοῦ κείμαι· ὁμοίως ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέα³ *P* στίχ. 532, 1537, *H* 2028, 8242 (ἔκδ. *Smitt*) γράφει **κείτομαι** πανταχοῦ (ἀρχαιοτέρα μνεία!)· ἐπίσης παρ' Ἰγνατίῳ Πετρίτση Ἀκριτ. 2410 (ἔκδ. Λάμπρου) γράφει: ὁ **Διγενῆς κοιτούμενος** (κοιτούμενος: Λάμπρος) κ.τ.λ.». Πβ. καὶ Ἀκαδημειαν ἔ. ἄ. σ. 228⁴.

Εἶμαι βέβαιος, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν θὰ ἐκπλαγῶσι, διότι οὕτως ἡπίως ἀπαντῶ εἰς τὸν πρωτοφανῆ ἔλεγχον!

* *

Κατὰ ταῦτα τὸ ὄημα κοιτῶ κείται ἐν Γλῶσσαιφ, ὅπερ κάλλιστα κατὰ τὰ εἰρημένα δύναται νὰ ἀνήκῃ τῷ Β' αἰῶνι πρὸ Χριστοῦ.

Ἄλλὰ τὸ ὄημα εἶναι ἔτι ἀρχαιότερον, ὥς διδάσκουσι τὰ ἑξῆς χωρία:

1. Ἐν παύρῳ (πβ. Preisigke, Wörterb. griech. Papyr. λ. ἀποκοιτῶ) τοῦ Γ' αἰῶνος π.Χ. κείται τὸ σύνθετον ῥ. ἀποκοιτῶ. Τὸ ὄημα τοῦτο κείται καὶ παρὰ Δημοσθένει XVIII, 37, ἀλλ' ἐν νόθῳ ψηφίσματι, ὅπερ ἀγνωστον πότε ἐγράφη.

2. Ὁ Τέλης (Γ' αἰ. π.Χ.) παρὰ Στοβαίῳ 535, 28 (= 98, 72) παρέχει τὸ σύνθετον ῥ. παρακοιτῶ.

3. Παρὰ Πολυβίῳ (γένν. 212-204 π.Χ.) κείται τὸ σύνθετον ῥ. ἐπικοιτῶ· πβ. 22, 10, 6.

4. Παρὰ τῷ αὐτῷ Πολυβίῳ 6, 33, 12 καὶ 6, 35, 1 κείται τὸ σύνθετον ῥ. παρακοιτῶ.

5. Ἐν ἐπιγραφῇ τῶν Τόμων τῆς Μοισίας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου πόν-

¹ Τοῦτον μόνον εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Γ. Χατζιδάκις.

² Τὴν γραφὴν ταύτην ματαίως ὑποστηρίζει ὁ Σ. Φίλιππας, *Πρωϊά* 4 Φεβρ. 1931, σελ. γ'.

³ Τοῦτο ἐγράφη περὶ τὸ 1300.

⁴ Ἐκεῖ λέγω: «Ὡστε τὸ ὄλωσ διάφορον ῥ. κοίτομαι (γράφει: κείτομαι) τοῦ Δούκα καὶ τῶν λοιπῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων οὐδεὶς δύναται νὰ διανοηθῇ νὰ συνεξετάσῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλῶσσῃ τοῦ ῥ. κοιτῶ».

του τοῦ Α' αἰ. π.Χρ. παρὰ Dittenberger, Syllog. inscr. Graec. II^s 731, 15 κεῖται τὸ σύνθετον ῥ. παρακοιτῶ¹.

6. Παρὰ Ἰωσήφ (Α' αἰ. μ.Χ.) κεῖται τὸ σύνθετον ῥ. ἐκκοιτῶ.

7. Παρὰ Κασσίω Δίωνι (Β' αἰ. μ.Χ.) κεῖνται τὰ σύνθετα ῥήματα ἐγκοιτῶ καὶ προκοιτῶ².

Κατὰ ταῦτα τὸ κοιτῶ εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χρ.

Ἀφ' οὗ ἐδείχθη, ὅτι τὸ ῥ. κοιτῶ εἶναι ἀρχαῖον, οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι τὰ ῥήματα ἀποκοιτῶ, ἐγκοιτῶ, ἐκκοιτῶ, ἐπικοιτῶ, παρακοιτῶ καὶ προκοιτῶ εἶναι παρασύνθετα (ἀπὸ τῶν συνθέτων ἀπόκοιτος, ἐγκοιτος, *ἐκκοιτος, *ἐπικοιτος, παράκοιτος καὶ πρόκοιτος)· ὀφείλει πᾶς τις νὰ δεχθῇ, **ὅτι εἶναι σύνθετα**: ἀπὸ + κοιτῶ, ἐν + κοιτῶ, ἐκ + κοιτῶ³, ἐπὶ + κοιτῶ, παρὰ + κοιτῶ καὶ πρὸ + κοιτῶ. Τοῦτο ὑπεδείλωσα ἤδη ἐν Ἀθηνᾶ 41, σ. 212, σημ. 3· καὶ ὁ P. Kretschmer, Glotta 20 (1932) σ. 241 καλεῖ τὰ ῥήματα ἐκκοιτῶ καὶ παρακοιτῶ σύνθετα (Komposita). Δυστυχῶς ὁ Γ. Χατζιδάκις δὲν εἶδε πάντα ταῦτα καὶ ἤγειρε μέγαν θόρυβον, ἵνα παντὶ τρόπῳ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὸ praeceptum aureum τοῦ Jos. Just. Scaliger (1540 - 1609).

Ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι σοβαρὸν καὶ ἐπειδὴ θὰ τροποποιήσω τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger, ἐπιθυμῶ νὰ εἴπω περὶ αὐτοῦ ἔκτενως.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι τὰ ῥήματα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ διαιροῦνται εἰς σύνθετα καὶ παρασύνθετα. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὸν Scaliger «μόνον μετὰ προθέσεων δύνανται νὰ συντίθενται τὰ ῥήματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης»⁴. Ὁ Γ. Χατζιδάκις λέγει, ὅτι δὲν ἔλαβον ἔγῳ ὑπ' ὄψιν, ὡς φαίνεται⁵, τὸν νόμον. Ἀναγκαζόμενος ὀφείλω νὰ ἀμυνθῶ. Ἄς μάθῃ λοιτὸν ὁ Γ. Χατζιδάκις τὰ ἑξῆς.

¹ Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἀγνοῶν τὸ λατίν. excubo, τὸν πάπυρον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν γράφει (σ. 187), ὅτι τὰ σύνθετα μετὰ τοῦ ῥ. κοιτῶ «ῥῥοῦσι λυχνίας καὶ γραφείου»! Πανταχοῦ ἀτυχῆς ὁ ἐπικριτὴς!

² Παρ' Ἑρρίκῳ Στεφάνῳ (ἔκδ. Λονδίνου 1822) τόμ. V σ. 5129α κεῖται προσκοιτάω· τοῦτο εἶναι κατ' ἐμὲ σφάλμα ἀντὶ προκοιτέω.

³ Πβ. λατίν. excubo = ex + cubo = ἐκκοιτῶ (κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ Σ. Κουμανοῦδου)!

⁴ Ἐπιτηδὲς ἀντιγράφω τὴν ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι διδομένην διατύπωσιν ἐν Ἀθηνᾶ 46 (1935) σ. 182.

⁵ Τὸ ὡς φαίνεται ἐτέθη, ἵνα ὑπάρξῃ καὶ διέξοδος πρὸς ὑποχώρησιν, ἀν γίνῃ ἔλεγχος!

α') Ἐπὶ ἔτη πολλὰ οἱ ἔντυποι κανονισμοὶ τῆς συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης (πβ. π.χ. ἔκδ. 1920 σ. 27) ἀνεγγραφον παρὰ τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger τὴν τοῦ παρασυνθέντου ὀήματος ὀνοματοποιῶ μετοχὴν ὀνοματοπεποιημένος! Ἐν τῷ τοῦ 1930 Ὁργανισμῷ (Τυπογραφεῖον «Ἑστία», σ. 39), ὅστις εἶναι ἔργον ἑμὸν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν γλωσσικὴν μορφὴν (π.χ. οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἡ κατάληξις — ουν, ἀλλὰ μόνον — ουνσι!)¹, διώρθωσα εἰς τὸ ὀνοματοποιημένος².

β') Αἱ Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις (Ἀθῆναι 1882) τοῦ ἀοιδίου διδασκάλου μου Κωνσταντίνου Κόντου πολλαχοῦ περὶ παραβάσεις τοῦ διδάγματος τοῦ Scaliger διατρίβουσι (πβ. π.χ. σ. 258 κέ. 270 κ.έ.).³ Τὸ βιβλίον ἐμελέτων ἀπὸ τῶν μαθητικῶν μου χρόνων, διότι ἀντίτυπον αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀειμνήστου πατρός μου καὶ διδασκάλου μου († 1907).

γ') Τὰ Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα Ἑλληνικὰ τοῦ Γ. Χατζιδάκι, ἅτινα ὑπάρχουσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ μου καὶ φέρουσιν ἰδιόχειρον ἀφιέρωσιν αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως πρὸς ἐμὲ (ἅμα τῇ ἐκδόσει), ποιοῦνται λόγον εὐρὺν περὶ τοῦ διδάγματος τοῦ Scaliger (ἰδὲ καὶ κατωτ.): πάντοτε, ἀλλὰ κυρίως ὡς συντάκτης τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (1928 - 1934), ὀφείλων νὰ λάβω ὑπ' ὄψιν τὰ ΜΝΕ πολλάκις διέτρεξα τὸ τμήμα, ἐν ᾧ ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ διδάγματος τοῦ Scaliger.

* *

Ἰδωμεν νῦν, ἂν πρέπει νὰ ὑπερτιμῶμεν τὴν σημασίαν τοῦ διδάγματος ἢ πρέπει νὰ προβῶμεν εἰς νέαν διατύπωσιν καὶ διαρρύθμισιν αὐτοῦ⁴.

Θὰ φανῇ ἀπίστευτον, ὅτι ἐν Ἑλλάδι διέσεισε τὸ κῦρος τοῦ διδάγματος κυρίως ὁ Γ. Χατζιδάκις! Καὶ ὅμως τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀλη-

¹ Μετὰ τὴν ἀποχώρησίν μου ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ὁ νέος διευθυντὴς τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Ἀνθίμος Παπαδόπουλος **βαρέως φέρων** τὴν ἐπέμβασίν μου προέβη εἰς ἀνατύπωσιν (μετὰ τινων προσθηκῶν, ἃς ὁμως οἱ συντάκται τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἶχον χειρογράφους!), ἵνα εἰσαγάγῃ καὶ πάλιν τὴν κατάληξιν — ουν! Ἐδαπάνησε δηλαδὴ «ἀχρεωστῶς» ἢ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἵνα ἐπικρατήσῃ τὸ οὐν — ιτικὸν πείσμα. Νομίζω, ὅτι ἡ Ἀκαδημία ὄφειλε νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα.

² Ἐντεῦθεν παρέλαβε τὸ ὀρθὸν καὶ ὁ ἐκδοθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης (Ἀθῆναι 1933), σελ. πη'.

³ Πβ. καὶ Κ. Κόντον, Σωκράτης 1 (1874) σ. 504 κέ.

⁴ Λυποῦμαι, διότι δὲν ἐτόλμησα νὰ πράξω τοῦτο ἐν τῇ Ἀθηνᾷ (1929) γράφων περὶ τοῦ ῥ. κοιτῶ — κοιτάζω.

θέξ. Μετὰ τὸν Κ. Κόντον, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, Ἀθῆναι 1882, σ. 259, ὅστις πρῶτος παρ' ἡμῖν ἀνέγραψε σύνθετα ῥήματα, ἅτινα ἀντιβαίνουνσιν εἰς τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger, ἰδοὺ τί ἀναγινώσκει τις παρὰ τῷ Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ τόμ. Α' σ. 476 κέ.: «Ὅπως τὸ ῥῆμα κατὰ μικρὸν εἰσῆλθεν εἰς τὰ σύνθετα ὀνόματα (ποβλ. *Osthoff, das Verbum in der Nominalcomposition*), οὕτω καὶ ἀντιστρόφως εἰσῆλθε τὸ ὄνομα καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ λόγου εἰς σύνθεσιν μετὰ τοῦ ῥήματος. Ἡ ἀρχὴ ἐγένετο πάλαι, ὅπως ἐλέγχει τὸ χειρόγραφον παρ' Ὁμ. Α 449, τὸ Ἀνσιακὸν Ἀνδοκ. 52 ἐχειρόγραφο ἐκ τῆς ἱερᾶς χερσίβος (ποβλ. περὶ τοῦτου *Lobeck* ἐν *Φρον.* 562), τίει καὶ τὸ ἀντίθετον ἀτίει, Θεόγγ. 621 (τοῦτο ἐτιονίσθη ἀτιεῖ ὑπὸ τοῦ *Schulze*), τὸ δυσθνήσκον καὶ δυσθνήσκοντες παρ' Εὐριπίδῃ, ὁμοιοῦσθαι καὶ ἀνομοιοῦσθαι Πλάτ. Ποβλ. καὶ τὰ πλημμελῶς δεδιπλασιασμένα ἱλποτετρόφηκεν Ἀνκούργ. κ. Λεωκρ. 139 (κατὰ πάντας τοὺς κώδικας), ὀνοματοπεποιήται, ἐρωτοπεποιημένους, μεμελοποποιημένους κτ. παρὰ Κόντον ἐν Σωκράτ. Α' 504 κέξ., ἅτινα πάντως τοῦτου ἔνεκα ἔλαβον ἔσωθην τὸν διπλασιασμόν, διότι ὑπελαμβάνοντο ὡς σύνθετα ἐκ τοῦ ἱλπο-ἐρωτο-κλπ.+ποιῶ. Ὅτι δὲ ἡ τοιαυτὴ σύνθεσις ἦτο ἐν τοῖς μτρν. χρόνοις πολλὴ συνηθεστέρα ἢ ὅσον τὰ γραπτὰ μνημεῖα δεικνύουσι, καθίσταται πιθανὸν ἐκ τοῦτου ὅτι οἱ Γραμματικοὶ Ἡρωδιανὸς καὶ Ἀππίων ἤριζον περὶ τοῦ ἂν ἔπρεπε νὰ γραφῇ ὀψὲ δύνων ἢ ὀψεδύνων, κάκ' ὁσόμενος ἢ κακοσόμενος, βάσκ' ἴθι ἢ βασικίθι καὶ ὅτι ὁ Ἀπολλών. ἐν Δεξ. τὸ ἀέσαι ἡρμήνευεν ἐκ τοῦ α τοῦ στερητ.+εσαι, κατὰ στέρησιν τοῦ ἔσαι, καὶ ὅτι ὁ Ἡρωδιανὸς ἐδίδαξε Α' 497, 9 «ἔστι δὲ μόνον εἰς —ψε λῆγον ἐπίσχημα, ὅπερ ἐν συνθέσει φιλεῖ τρέπειν τὸ ε εἰς ι διὸ τὸ δεῖλος ὀψὲ δύνων ἐν δυοῖ μέρεσι λόγου· εἰ γὰρ ἦν σύνθετον διὰ τοῦ ι ἐγράφετο διψιδύνων, ὡς διψιμαθῆς, διψιτέλεστος». Ὡς δὴλον, ὁ Ἡρωδ. ἀντέκρουε τὴν γνώμην τοῦ Ἀππίωνος οὐχὶ διὰ τοῦ γενικοῦ νόμου τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ὅτι τὸ ῥῆμα δὲν δύναται νὰ συντάσσεται μετ' ἄλλον μέρους λόγου πλὴν τῶν προθέσεων (ὅτε κυρίως παρὰθεσις), διότι, ὡς φαίνεται ἐξ ὧν λέγει, ὁ νόμος οὗτος δὲν ἔσχευε πλεόν ἐπ' αὐτοῦ καὶ αὐτὸς οὗτος δὲν ἠσθάνετο αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τῆς τυχαίας τροπῆς τοῦ ε εἰς ι, ὡς ἔλεγεν, ἐν τῇ συνθέσει τοῦ ἐπιρρήματος τοῦτου. Ὅμοιως ἡρμήνευον οἱ Γραμμ. καὶ τὸ ἀλέγω ἐκ τοῦ ἀ+λέγω».

Καὶ ὁμοίως ὁ αὐτὸς Γ. Χατζιδάκις ἐλέγχων ἐμὲ ἐτόλμησεν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 1935, σ. 182 νὰ γράψῃ: «ΜΟΝΟΝ μετὰ προθέσεων δύνανται νὰ συντίθενται τὰ ῥήματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (ἐνν. κατὰ τὸν Scaliger)»! Πβ. καὶ ἀνωτ. σ. 125.

Μετὰ τὸν Κ. Κόντον καὶ τὸν Γ. Χατζιδάκιν περὶ τῆς ἀτελείας τοῦ διδάγματος ἔγραψε δις ὁ φίλος συνάδελφος Ἑ. Πεζόπουλος, Ἐπει. ἑταιρ. βυζαντ. σπουδ. 3 (1926) σελ. 245¹ καὶ Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν (1931), λ. Σκαλιγήρου διδάγμα.

Τέλος περὶ τῆς ἀτελείας τοῦ αὐτοῦ διδάγματος ἔγραψέ τινα καὶ ὁ μακαρίτης συνάδελφος Γ. Ἀναγνωστόπουλος, Μεγάλ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ. (1933) λ. Σκαλιγέρου χρυσοῦν παράγγελμα.

*

Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ παρὰ Φρυνίχῳ ῥ. εὐκοιτῶ καὶ τὸ παρ' Ἰπποκράτει δυσκοιτῶ δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι καὶ χαρακτηρισθῶσιν ὡς σύνθετα, ἀφ' οὗ ἤδη παρ' Εὐριπίδῃ κεῖται τὸ ῥ. δυσθνήσκω.

Τὸ παρὰ Πολυβίῳ στιβαδοκοιτῶ κάλλιστα δύναται νὰ θεωρηθῇ σύνθετον, ἀφοῦ παρὰ τῷ αὐτῷ Πολυβίῳ κεῖται τὸ σύνθετον ψευδοδοξάζω παρὰ τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger.

*

Χάριν τῆς περαιτέρω ἐρεῦνης ὀφείλω ἐνταῦθα νὰ παραθέσω πάντα τὰ εἰς —κοιτῶ λήγοντα ῥήματα, ἅτινα κατὰ τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger θεωροῦνται παρασύνθετα: αἰθριοκοιτῶ, ἀνδροκοιτῶ, ἀρσενοκοιτῶ, δευτεροκοιτῶ, δυσκοιτῶ, εὐκοιτῶ, λαθροκοιτῶ, μονοκοιτῶ, νυκτοκοιτῶ, ξηροκοιτῶ, σκληροκοιτῶ, στιβαδοκοιτῶ, φορμοκοιτῶ καὶ χαμαικοιτῶ.

Ἐπειδὴ ὁ ἔλεγχος τοῦ Γ. Χατζιδάκι συνεσκότισε τὰ πρᾶγματα, ὀφείλω νὰ τονίσω ἐνταῦθα ἀληθείας τινάς.

Τὸ μονοκοιτῶ (παρ' Ἀριστοφάνει, Λυσ. 592) ἂν εἶναι ὄντως παρασύνθετον (ἀπὸ τοῦ μονόκοιτος: Σχόλ. εἰς Λυκόφρ. 960) δὲν κωλύει τὸ ῥ. παρκοιτῶ (=φρουρῶ πλησίον: Πολύβιος 6, 33, 12 καὶ 6, 35, 1 καὶ ἐπιγραφ. παρὰ Dittenberger SIG II³ 731, 15) νὰ εἶναι σύνθετον.

Οὕτως εἶναι μὲν τὸ ῥ. κακοποιῶ (ἀρχ.) παρασύνθετον (ἀπὸ τοῦ ἀρχ. κακοποιός), ἀλλὰ τὸ ἐμποιῶ εἶναι σύνθετον (ἐν+ποιῶ), τὸ φιλοπονῶ εἶναι μὲν παρασύνθετον (ἀπὸ τοῦ φιλόπονος), ἀλλὰ τὸ καταπονῶ εἶναι σύνθετον (κατὰ+πονῶ) κ.τ.λ.

Ἄλλὰ τὰ ῥήματα ἀνδροκτονῶ, ἀσχολῶ, εὐλογῶ, ζωγραφῶ, λογο-

¹ Ἐνταῦθα παρατίθησι παρὰ τὰ γνωστὰ παρ' Εὐριπίδῃ, Πλάτωνι, Πολυβίῳ καὶ Ἡσυχίῳ παραδείγματα, ἅτινα ὁ Scaliger δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν, καὶ ἐκ πατέρων τάδε: ἀμπελοτέμνω, θρυοκόπτω, θρυοτίλλω (τοῦ Α' αἰ. π. Χ.) καὶ ὀλοτίλλω.

κοιτῶ, χοροστατῶ, χρεοκοπῶ, χρονοτριβῶ¹ κ. ἄ. π. εἶναι ἀσφαλῶς παρὰσύνθετα καὶ οὐδεὶς διενοήθη ποτὲ νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὰ ἄλλως!

* *

Μετὰ τὰ εἰρημένα τίς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger ἔχει καθολικὴν ἰσχύν; Τὸ Πυθαγόρειον ὅμως θεώρημα ἰσχύει διὰ πᾶν ὀρθογώνιον τρίγωνον! —

Προφανῶς ὁ Scaliger ἠγνώνει τὰς ἐξαιρέσεις καὶ δὴ, ὅτι ἀπαντῶσιν αὐταὶ ἐν γνωστοῖς συγγραφεῦσι (Ὁμήρῳ, Εὐριπίδῃ, Λυσία, Λυκούργῳ, Πολυβίῳ κ. ἄ.).

Κατὰ ταῦτα, ἂν ἐκ τῶν πολλῶν εἰς — κοιτῶ ῥημάτων ἐσφῶζτο νῦν μόνον π.χ. τὸ παρ' Ἀριστοφάνει μονοκοιτῶ, τίς θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἡμῖν, ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο εἶναι ἀσφαλῶς σύνθετον (μόνος + κοιτῶ) ἢ ἀσφαλῶς παρὰσύνθετον (μονόκοιτος-μονοκοιτῶ);

Ἄλλ' ἔρχεται καὶ ἄλλη τάξις ῥημάτων εἰς — κοιτῶ, ὧν τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι πρόθεσις: ἀποκοιτῶ, ἐγκοιτῶ, ἐκκοιτῶ, ἐπικοιτῶ, παρακοιτῶ καὶ προκοιτῶ.

Ταῦτα ἡμεῖς ἐν Ἀκαδημίᾳ 1 (1935) σ. 226-227 (πβ. καὶ Ἀθηνᾶν 41 <1929> σελ. 212, σημ. 3) ἐκαλέσαμεν σύνθετα: τίς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδείξῃ ἡμᾶς πλανωμένους; Τίς θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ἡμῖν, ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ῥῆμα ἀπλοῦν κοιτῶ; Ἄλλ' εὐτυχῶς ἦλθεν εἰς ἐπικουρίαν τὸ Ἑλληνολατινικὸν γλωσσάριον, ὅπερ ἐδίδαξεν ἡμᾶς περὶ τῆς ὑπάρξεως ὄντως τοῦ ἀπλοῦ ῥ. κοιτῶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ τοῦλάχιστον ἑλληνικῇ γλώσσῃ².

Ὅστε καὶ τὸ ὀρθοδοξάζειν, ὅπερ παρέχει ὁ ἄριστος κώδιξ Bodleianus 39 τοῦ Πλάτωνος ἐν Συμποσ. 202a καὶ δέχεται ὁ Rettig (πβ. Κ. Κόντον, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις σ. 259), ἀνθ' οὗ οἱ λοιποὶ κώδικες παρέχουσιν ὀρθὰ δοξάζειν, εἶναι δυνατόν νὰ ἐγράφῃ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος³. Πβ. καὶ τὸ παρὰ Πολυβίῳ 10, 2, 3 ψευδοδοξάζειν, ὅπερ διωρθώθη ὑπὸ τοῦ L. Dindorf εἰς ψευδοδοξεῖν,

¹ Μετὰ πολλοῦ θορύβου — ἀκατανοήτου μοι — ἀναφέρει τὰ ῥήματα ταῦτα κατ' ἐπανάληψιν ὁ Γ. Χατζιδάκις.

² Ἐν Ἀθηνᾶ 41, σ. 208, ἐξέφρασα τὴν εἰκασίαν, ὅτι τὸ ἀρχαῖον τοῦτο κοιτῶ μετὰ τῆς ἀρχικῆς σημασίας ἐσώθη καὶ νῦν ἐν πολλαῖς διαλέκτοις.

³ Εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ Πλάτωνι ἀπαντᾷ τὸ ὀρθὰ δοξάζειν.

ἵνα καὶ ἐνταῦθα μὴ πάθῃ τὸ κῦρος τοῦ διδάγματος τοῦ Scaliger.

* *

Ἀποδείξαντες τὴν ἀτέλειαν τοῦ διδάγματος τοῦ Scaliger προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξῆς διαορύθμισιν καὶ διόρθωσιν αὐτοῦ.

«Παρατηρεῖται, ὅτι τὰ ῥήματα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ συντίθενται **συνηθέστερον** μετὰ προθέσεων ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ καὶ τῇ μεσαιωνικῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὰ παραδείγματα τῆς μετ' ἄλλων μερῶν τοῦ λόγου συνθέσεως πληθύνονται¹ πρ. ἀρχ. **καταγράφω**, **προλέγω**, **συντρίβω**, ἀλλὰ καὶ **χερνίπαντο** (Ὁμηρος καὶ Ἀνσίας), **δυσθνήσκον** καὶ **δυσθνήσκοντες** (Εὐριπίδης), **ἀτίει** (Θεόφριτος), **ἱπποτετρόφηνεν** (Λυκοῦργ. Κατὰ Λεωκρ. 139)², **ψευδοδοξάζω**³ (Πολύβιος), **δυσπροῖσθαι** (Ἀχιλλεὺς Τάτιος), **ἀμπελοτέμνω**, **θρυοτιλλω** (ἐκ παπύρων τοῦ Α' αἰ. π.Χ.), **δλοτιλλω** (πάπυρ.), **δυστοπάζω** (Ἡούχιος) κ.ἄ.

Περὶ τοῦ ἐπιρρ. **νουνεχόντως**⁴ (παρ' Ἰσοκράτ.) πρ. Kühner—Blass, *Ausf. Gramm.* II σ. 319. Παρὰ Πλάτ. ἐχόντως νοῦν.

Τὰ ῥήματα, ὧν τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι οὐχὶ προθέσεις, εἶναι **κατὰ μέγα μέρος**⁵ παρασύνθετα καὶ λήγουσιν εἰς —έω (ῶ).

Εἶναι δυνατόν αἱ σύνθετοι λέξεις, ἐξ ὧν παρήχθησαν τὰ εἰς —έω (—ῶ) ῥήματα, νὰ μὴ ἐλέγχθησάν ποτε ἢ νὰ μὴ ἔχωσι παραδοθῇ.

* *

Ἀλλὰ θὰ ἀντείπῃ τις, ὅτι τὸ νῦν κοιτῶ προῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου κοιτάζω· τοῦτο ἰσχυρίζεται πράγματι ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθηνᾶ 1935, σ. 5. Ἀλλ' ἤδη ἐγὼ ἐν Ἀθηνᾶ 1929, σ. 207 σημ. 3, συνεξήγησα τοῦτο καὶ παρέθηκα μάλιστα παραδείγματα **ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ταύτης** (βαστάζω ἀρχ.) > βαστῶ [νῦν], ἀρπάζω [ἀρχ.] > ἀρπῶ [νῦν], σχολάζω [ἀρχ.] > σκολῶ [νῦν], κοιτάζω [ἀρχ.] > κοιτῶ [=βάλλω τινὰ νὰ κοιμηθῇ· ἐν Κύρῳ νῦν]) καὶ παρέπεμψα ἐπὶ τούτοις εἰς Γ. Χατζιδάκιν, ΜΝΕ. τόμ. Α', σ. 274⁶!

Ἐκ τούτου ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ Γ. Χατζιδάκις ἢ σπεύδων δὲν

¹ Ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ δὲν ἰσχύει τὸ δίδαγμα τοῦτο.

² Πρ. Κ. Κόντον, Σοκράτης 1 (1874) σ. 504 κέξ. Πλημμελὴς ἀναδιπλασιασμός.

³ Ἰδὲ καὶ ἄνωτ. σ. 129 κέ.

⁴ Μᾶλλον διὰ τὰ ἐπιρρήματα νουνεχῶς καὶ δεόντως κ.τ.δ. ἐλέγχθη διὰ γνωστὸν ψυχολογικὸν λόγον καὶ νουνεχόντως.

⁵ Τὸ εὐκοιτῶ π. γ. δύναται νὰ θεωρηθῇ οὐχὶ παρασύνθετον.

⁶ Πρ. καὶ τόμ. Α' σ. 147 καὶ Β' σ. 538, σημ. 1.

ἐμελέτησε τὰ ὑπ' ἐμοῦ δοθῶς διδασθέντα, ἢ ἐπιθυμεῖ πάση θυσίᾳ νὰ στραγγαλίῃ τὴν ἀλήθειαν.

Ἄλλ' ἂν δῆματα λήγοντα εἰς — ἄζω ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ δύνανται νὰ μετατεθῶσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν συνηρημένων εἰς — **ὦ, τοῦτο δὲν πάσχουσι καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ**¹· ὥς δὲ εἶδομεν, τὸ γλωσσάριον, ἐν ᾧ τὸ κοιτῶ, ἀνήκει τοῖς ὁωμαϊκοῖς χρόνοις, δύνανται δὲ κάλλιστα νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸν Β' αἰ. π. Χ.

Ἄλλ' ὁ Ἑρρίκος Στέφανος λ. ἀρπᾶω καὶ παρ' αὐτοῦ παραλαβὼν **ἀβασανίστως**²· ὁ Γ. Χατζιδάκις, ΜΝΕ. Α' σελ. 147, στίχ. 17 καὶ σελ. 274, στίχ. 22, δέχονται, ὅτι ὑπάρχει ἀρχ. ῥῆμα ἀρπῶ· τοῦτο δὲ ὁ Γ. Χατζιδάκις θεωρεῖ προελθὸν ἀπὸ τοῦ ἀρπάζω!

Ἐξετάσας τὸ ζήτημα κατέληξα εἰς τὰ ἑξῆς βέβαια συμπεράσματα. Τὸ δ. ἀρπῶ ἐπλάσθη ἀσφαλῶς ὑπὸ γραμματικοῦ τινος, ἵνα ἐτυμολογήσῃ τὸ ἀρχ. ὄνομα ἄρπυιαι· πβ. Cramer, Anecd. Oxon. I σ. 47, 14—17: «ἀρπάξαν [᾽Ομηρ. ε 416]: ἐκ τοῦ ἀρπάζω· τὸ πρῶτον [cod., πρωτό<τυπο>]ν? Χατζῆς] ἀρπῶ.... τοῦ ἀρπῶ ὁ μέσος παρακείμενος ἦρπα, ἡ μετοχὴ ἦρπώς, ἦρπυῖα καὶ κατὰ συστολὴν καὶ βαρεῖαν τάσιν ἄρπυια κ.τ.λ.» Παρὰ τὸ ἀρπῶ τοῦτο παρέχει τύπον ἀρπω τὸ Μέγ. Ἑτυμολ. λ. ἄρπυιαι. Ὅτι τὸ ἀρπῶ—ἀρπω εἶναι πλάσμα, διδάσκει **ῥητῶς** τὸ Μέγ. ἐτυμολ. ἐν λ. ἀρπῶ: «ἀρπῶ· ἐξ οὗ τὸ ἀρπάζω· ἐν χρήσει μὲν οὐκ οἶδα πρωτότυπον». Ὡστε κατὰ ταῦτα τὸ ἀρπῶ **ἐπλάσθη** κατὰ τὸ ἀρχ. σχῆμα ἀγαπῶ—ἀγαπάζω κ.τ.λ., ἵνα ἐρμηνεύσῃ καὶ τὸ ἀρπάζω³. Ὁ Θησαυρὸς ἐπίστευσεν εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ δῆθεν ἀρχ. δ. ἀρπῶ καὶ διὰ τὰ παρ' Ἑσυχίου ἀναγινωσκόμενα: «**ἀρπῶμαι· ἀρπάζω, δρεπάνῳ κέχρημαι**». Ὁ Ἑσύχιος ὁμοῦς ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν Παλ. Διαθ. Ὡσθ' Ε' 14 «καὶ ἐγὼ **ἀρπῶμαι** καὶ πορεύσομαι καὶ λήψομαι καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος» καὶ Λευϊτικὸν ΙΘ' 13 «οὐκ ἀδικήσεις τὸν πλησίον καὶ οὐκ **ἀρπᾶ** (*varia lectio*: **ἀρπάσεις**)».

Ἄλλὰ τὸ ἀρπῶμαι (καὶ β' πρόσ. ἀρπᾶ) τῆς Παλ. Διαθ. κα-

¹ Καὶ ὁμοῦ ἐν Ἀθηνᾶ σελ. 180, σημ. 1 μετὰ κόμπου καὶ μεγαλορρημοσύνης γράφει τάδε: «Μὴ λησμονῶμεν ὅτι οἱ φιλόλογοι ἐκλήθημεν *suspiciosi homines* καὶ ὅτι τὸ <νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν> εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ χρυσᾶ παραγγέλματα, ἅτινα ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἐδώρησεν εἰς ὅλον τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον».

² Τὸ ἀρπάζω ὁμοῦς παρήχθη ἀπὸ τοῦ ἀρπη· τοῦτο ὑποδηλοῦται παρ' Ἑσυχίου: «ἀρπῶμαι· **ἀρπάζω, δρεπάνῳ** [δηλ. **ἄρπη!**] **κέχρημαι**».

κὼς πάντα σχεδὸν τὰ Λεξικά (πβ. Ἑρρίκον Στέφανον, Σακελλαρίου, Δημητράκον κ. ἄ.) θεωροῦσιν ἐνεστῶτα¹ εἶναι μέσος μέλλων¹ τοῦ **ἀρπάζω** ἀντὶ **ἀρπάσομαι**².

Τοῦτο διδάσκουσι κατ' ἐμὲ τρία τινά· α') ἐν κώδικι τῆς Παλ. Διαθ. (ἐν. ἁν.) ἀντὶ ἄρ π ᾱ ὑπάρχει γραφὴ ἄρ π ᾱ σ ε ι ς³, β') τὰ συμφραζόμενα ἀπαιτοῦσι μέλλοντα (πορ ε ὕ σ ο μ α ι, λ ῆ ψ ο μ α ι καὶ ἄ δ ι κ ῆ σ ε ι ς εἶναι μέλλοντες) καὶ γ') παρὰ Φιλήμον. Λεξ. σ. 288 κεῖται τὸ ἐξῆς δίδαγμα· «ἀρπασόμενος, οὐχ ἀρπώμενος». Ὡστε παρὰ τὸν μέλλοντα ἄρ π ᾱ σ ο μ α ι ἐλέγετο καὶ ἄρ π ὦ μ α ι, ἀπὸ τούτου δὲ ὡς οὐχὶ **δοκίμου** ἀποτρέπει ὁ Λεξικογράφος! Ταῦτα ἀγνωθὼν ὁ Ἑσύχιος ἐπλανήθη καὶ ἐπλασεν **ἐνεστῶτα** ἄρ π ὦ μ α ι. Τὸν Ἑσύχιον καὶ τὸ Μέγα ἐτυμολογικὸν ἀντέγραψαν ὁ Θησαυρὸς καὶ ὁ Γ. Χατζιδάκις.

Τὰ παρὰ τῷ Γ. Χατζιδάκι (ἐν ΜΝΕ) ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐπλανήθη καὶ ἐγὼ καὶ ἔγραψα ἐν Ἀθηνᾷ 1929, σελ. 207 σημ. 3, ὅτι ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἑσυχίου ὑπῆρχε ὁ. ἄρ π ὦ! Διὰ τοῦ μακαρίτου συναδέλφου Γ. Ἀναγνωστοπούλου διεβίβασα τοῦτο τῷ Γ. Χατζιδάκι, ὅστις ἐν σελ. 178, σημ. 2 πειράται νῦν νὰ συγκαλύψῃ πως καὶ διορθώσῃ τὸ σφάλμα, ἀλλὰ μερίζον σύγχυσιν προκαλεῖ. Νῦν γράφει, ὅτι τὸ ἄρ π ὦ εἶναι μεσαιωνικὸν καὶ ὅτι ἐθεωρήθη ἀρχαῖον⁴, ὡς εἴπομεν (ἄνωτ. σ. 131), τὸ (παρὰ Cramer, Anecd. Oxon.) ἄρ π ὦ εἶναι προφανὲς **πλάσμα** γραμματικοῦ τινος.

Ἐνταῦθα προσθέτω, ὅτι ὁ Γ. Χατζιδάκις γράφει ἐν τῇ αὐτῇ ὑποσημειώσει, ὅτι οἱ ἀόριστοι εἰς — ὦ σ α κωλύουσι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἐνεστῶς αὐτῶν εἰς — ὦ· ἀλλ' ἐγὼ ἤδη ἐν Ἀκαδημείᾳ 1, σ. 228 ἀνέγραψα ἀρχαῖα παραδείγματα ἀνατρέποντα τὴν γνώμην αὐτοῦ· πβ. γελ ὦ—ἐγέλ ᾱ σ α (οὐχὶ ἐγέλη σ α!), θλ ὦ—ἐθλ ᾱ σ α, κλ ὦ—(κατ)έκλ ᾱ σ α, σπ ὦ—ἐσπ ᾱ σ α, χλ ὦ—ἐχλ ᾱ σ α⁴. Σοφώτερον θὰ ἦτο **νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνην αὐτοῦ**. Ὁ Kühner - Blass ἔ.δ. II σ. 130 προσάγει πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ τὰ δωρικά **ἐγέλαξα, ἐχάλαξα**,

¹ Πβ. Liddell - Scott - Κωνσταντινίδην καὶ Liddell - Scott - Jones λ. ἄρ π ᾱ ζ ω.

² Κατὰ τὸ σχῆμα ἐξετάσω—ἐξετῶ, ζολάσομαι—ζολῶμαι, ἐργάσομαι—ἐργῶμαι!

³ Παρὰ τὸν μέλλ. μετ' ἐνεργ. σημ. ἄρ π ᾱ σ ο μ α ι λέγεται σπανίως καὶ ἄρ π ᾱ ζ ω.

⁴ Βεβαίως **πάντα** ταῦτα ὠρμήθησαν ἀπὸ ΕΝΟΣ καὶ μόνου σφριζομένου (π. χ. τοῦ ἔσπασα) ἢ ἀπολωλότος, ὃ ἠκολούθησαν πάντα τὰ λοιπά, ὧν ὁ ἀόριστος εἶναι ἀνώματος εἰς — ᾱ σ α.

ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι οἱ ἄρχ. εἰς - ἄρσᾱ ὀφείλονται εἰς τὰ εἰς - ἄρζω δῆματα¹.

Κατ' ἐμὲ κατὰ τὸ ἀντίστροφον σχῆμα ἐγέλᾳσσα (ἀρχ.) — γελῶ (ἀρχ.), ἔσπᾳσσα (ἀρχ.) — σπῶ (ἀρχ.) κ.τ.λ. ἐλέχθη καὶ ἤρπᾳσσα (ἀρχ.) — ἄρπῶ (νῦν), ἐβᾳστᾳσσα (ἀρχ.) — βαστῶ (νῦν) κ.τ.λ.² Ὅμοιως κατὰ τὸ ἀρχαῖον (καὶ νέον) σχῆμα ἐτίμῃσα — τιμῶ ἐλέχθη καὶ ἐσκόρπισα — σκορπῶ (νῦν), ἐψήφισα — ψηφῶ (νῦν) κ.ἄ.π. Πβ. Γ. Χατζιδάκιν, ΜΝΕ τόμ. Α', σελ. 267 κέ.

* *

Ἀφοῦ ἀπεδείξαμεν τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀπλοῦ δῆματος κοιτῶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τοῦλάχιστον τοῦ Γ' αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ, ἴδωμεν νῦν τίνας σημασίας ἔχει τοῦτο ἐν αὐτῇ.

Τὸ ὅ. κοιτῶ (Ἑλληνολατινικὸν γλωσσάριον, ὥωμαϊκῶν χρόνων) καὶ τὸ β' συνθετικὸν τῶν συνθέτων δηματίων ἀποκοιτῶ (πάπυρος Γ' αἰῶνος π. Χ.) καὶ ἐγκοιτῶ (Κάσσιος Δίωος, Β' αἰῶνος μ. Χ.) σημαίνουσιν ὅτι καὶ τὸ εἶμαι ἐν τῇ κοίτῃ καὶ τὸ μέσον κοιτάζομαι καὶ τὸ ἀμετάβατον κοιτάζω³ καὶ τὰ λατινικὰ δῆματα cubito καὶ cubo. Ἡ σημασία δὲ αὕτη εἶναι καὶ ἡ ἀρχική, ἣν καὶ ἐτυμολογικῶς δυνάμεθα νὰ ὑποστηρίξωμεν: κοιτός (=κλίνη) — κοιτέω (-ῶ): πβ. κόμπος — κομπέω (-ῶ), πόνος — πονέω (-ῶ), χῶρος — χωρέω (-ῶ) κ.ἄ.π. (πβ. Ἀθηνᾶν 41, σ. 208, 2).

Ἐν τοῖς συνθέτοις ἐκκοιτῶ = τηρῶ φυλακὴν τῆς νυκτός (Ἰώσηπος), ἐπικοιτῶ = ἐπαγρυπνῶ (Πολύβιος), παρικοιτῶ = φρουρῶ πλησίον (Τέλης καὶ ἐπιγραφὴ Τόμων Μοισίας) καὶ προκοιτῶ = φυ-

¹ Ὅτι ταῦτα ἀναλογικῶς μεταπλάσσονται, ἀποδείξεις καὶ ὁ ἐνεστὼς ἀλλ. λ. ἄρζω (ἀντὶ ἀλλ. ἄρσσω — ἀλλ. ἄρζτω) ἤδη ἐν Λοκρικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ε' αἰ. π. Χ. (στίχ. 19) δημοσιευθεῖση ὑπὸ Ν. Παππαδάκι, Ἀρχ. Ἐφημ. 1924, σ. 119 κέ. Περὶ τοῦ τύπου ἀλλ. ἄρζω πβ. Ε. Πεζόπουλον, Πολέμων 1 (1929—1933) σ. 102.

² Ἐκ τοῦ ἡ συχᾳσσα (τοῦ ἡ συχᾳζω) ἐπλάσθη νῦν ὑπὸ ἡμιμαθῶν λογίων καὶ ἐνεστὼς ἡ συχῶ (ἡ σύχει!). πβ. Κ. Κόντον, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις σ. 296. Ἀλλὰ καὶ τὸ νεώτερον ἀνησυχῶ ἐβοήθησεν!

³ Τοῦτο παρέχουσιν οἱ ἐξῆς συγγραφεῖς: 1) Αἰσωπος, Μῦθ. 114 (Halm): «ποῦ κοιτάζει [ἐνν. ὁ λέων];» 2) Ἐπιφάνιος, I σ. 1070 Α. 3) Preisigke ἔ. ἄ. λ. κοιτάζω (ἐν παπύρῳ). 4) Εὐστάθ. Παρεκβ. Ὀμήρ. Ἰλ. 543, 17: «ἡ δὲ κοιτὴ γλῶσσα... τοπάζειν λέγει, ὁ καὶ κοιτάζειν (=κεῖσθαι)». 5) Καλλιμάχ. καὶ Χρυσορρ. 1967 ἐκοίτασε (=ἐκοιτάσθη). Περὶ τῆς νεωτέρας χρήσεως διέλαβον ἐν Ἀθηνᾶ 41 (1929) σ. 209 (λέγεται ἐν Ἀνδρῶν, Κυμώλων, Κυδωνιάταις, Κόθων, Κύρῳ, Λέσβῳ, Λεύκαις Πάρον, Λιβισίῳ τῆς Λευκίας, Νάξῳ, Ρόδῳ, Σίφνῳ, Τήνῳ, Χίῳ κ.ά.). Ἀν τὸ κοιτάζω τοῦτο εἶναι παρέκτασις τοῦ ἀρχ. κοιτῶ, δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ μετὰ βεβαιότητος.

λάττω ὡς φρουρὸς ἔμπροσθεν τόπου τινὸς (Ἰώσηπος, Κάσιος Δίων)
τὸ κοιτῶ ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ τηρῶ, φρουρῶ.

*
*
*

Τὸ σπουδαιότερον τμήμα τῆς παρούσης διατριβῆς εἶναι τοῦτο,
εἰς ὃ νῦν μεταβαίνω.

Ἰσχυρίζομαι δηλαδὴ καὶ θὰ ἀποδείξω, ὅτι καὶ ἐὰν δὲν ἐμαρτυ-
ρεῖτο ὑπὸ τοῦ ἑλληνολατινικοῦ γλωσσαρίου ἢ ὑπαρξίς ἀρχαίου ῥήμα-
τος κοιτῶ, μόνον δι' ὅσων θὰ εἴπω ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν **μετὰ
πλήρους βεβαιότητος** τὴν ὑπαρξιν αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ πράγματος διέλαβον ἤδη καὶ ἐν Ἀθηνᾶ 41, σ. 215 καὶ
Ἀκαδημεῖα 1, σ. 227, ἀλλ' ὁ Γ. Χατζιδάκις προσποιεῖται, ὅτι δὲν
ἐνόησε τὴν σπουδαιότητα τῶν παρατηρήσεών μου. Ἐὰν θελήσῃ πλέον
νὰ ἀπαντήσῃ — τὸ πρᾶγμα θεωρῶ μετὰ τὰ δηθησόμενα ἀδύνατον —
μόνον τὰ ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ κυρίως **ὀφείλει νὰ μετακινήσῃ
καὶ ἀνατρέψῃ**.

Οὐ μόνον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λατι-
νικῇ γλώσσῃ καὶ ταῖς νεωτέραις εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις παρατηροῦνται
τὰ ἑξῆς: α') ἡ ἐκ τοῦ κείσθαι σημασιολογικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν τοῦ
τηρεῖν καὶ φρουρεῖν συνέβη **μόνον ἐν ῥήμασι**. β') ἡ τοῦ τηρεῖν
καὶ φρουρεῖν σημασία προῆλθεν ἐν τῇ στρατιωτικῇ γλώσσῃ¹ ἀπὸ
τῆς τοῦ κείσθαι.

Τὰ ῥήματα, δι' ὧν ἀσφαλῶς ἀποδεικνύεται τοῦτο, εἶναι, ὅσον
ἠδυνήθην νὰ εὗρω: α') τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἐκκαθεύδω καὶ κοι-
μῶμαι, β') τὸ λατινικὸν excoībo, γ') τὰ μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ
παρakoιμῶμαι, τοπάζω καὶ παραμένω, δ') τὸ νεοελληνικὸν
τοπῶνω, ε') τὸ γαλλικὸν couvenr.

1. Τὸ δ. ἐκκαθεύδω κεῖται παρὰ Ξενοφῶντι Ἑλλήν. Β', 4,
24: «ἐξεκάθεινδον δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐν τῷ Ὀδείῳ». Προφανῶς τὸ δ.
ἐκκαθεύδω μετὰ τὴν σημασίαν τοῦ ἔξω καθεύδω, κοιμῶμαι
ἔξω τῆς (ἐν τῇ οἰκίᾳ) καίτης προσέλαβε τὴν σημασίαν τοῦ φυλάσσω
ἐν καιρῷ νυκτός, ἐκκοιτῶ, excoībo. Οὐδείς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ,
ὅτι δὲν ἔγινεν ἡ μεταβολὴ ἐν τῷ ῥήματι· τὸ ῥῆμα δὲν εἶναι
παράγωγον!

2. Τὸ δ. κοιμῶμαι κεῖται παρ' Αἰσχύλῳ, Ἀγαμέμν. 1 κέ.:
«θεοὺς μὲν αἰτῶ τῶνδ' ἀπαλλαγὴν πόνων | φρουρὰς εἰτίας μῆκος, ἦν
κοιμώμενος | στέγης Ἀτρείδων ἄγκαθεν, κυνὸς δίκην, | ἄστρον

¹ Εἰς ταύτην ὑπάγω καὶ τὴν τοῦ κυνηγίου.

κάτοιδα νυκτέρων δμήγγριν, | ... καὶ νῦν φυλάσσω λαμπάδος τὸ σύμ-
βολον κ.τ.λ.».

Ἡ ἀρχικὴ σημασία τοῦ κοιμῶμαι εἶναι κεῖμαι¹, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν ἡ σημασία τοῦ τηρῶ, φρουρῶ. Καὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο δὲν εἶναι παράγωγον!

3. Τὸ ῥ. ex cūbo (ex+cūbo)² εἶναι συνθέςτατον ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ καὶ ἔχει τὰς ἐξῆς σημασίας: α') ἔξω κοιμῶμαι, ἔξω κοιτάζομαι, ἔκκαθεύδω· β') ἐκκοιτῶ, ἐκκαθεύδω, προκοιτῶ, προφυλάττω, νυκτοφυλακῶ.³

Τὸ ex cūbo δύναται νὰ κληθῇ πιστὴ μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ συνθέτου ἐκκοιτῶ. Τοῦτο συμβαίνει, διότι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον τὸν αὐτὸν στρατιωτικὸν βίον.

Προφανῶς καὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο ὑπέστη τὴν αὐτὴν σημασιολογικὴν ἐξέλιξιν· ἀπὸ τῆς σημασίας τοῦ κεῖσθαι μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ τηρεῖν, φρουρεῖν. Ὁμοίως παρατηρητέον, ὅτι τὸ ῥῆμα δὲν εἶναι παράγωγον! Αἱ λέξεις ex cūbiae (πληθυντ.), ex cūbitor, ex cūbitus, ex cūbatio ἔχουσι τὴν σημασίαν τοῦ φρουρεῖν ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ῥ. ex cūbo, οὗτινος εἶναι παράγωγα. Ταῦτα ἐτόνισα καὶ ἐν Ἀθηνᾶ 41 σ. 212, σημ. 3 καὶ ἐν Ἀκαδημείᾳ 1 σ. 227. Πιστεύω, ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ τις, ὅστις δὲν θὰ θεωρήσῃ τὴν παρατήρησίν μου σπουδαιότητην!

4. Τὸ μεσαιωνικὸν ἑλληνικὸν ῥῆμα παρακοιμῶμαι⁴ ἀπαντᾷ συνήθως ἐν τῇ μετοχῇ: παρακοιμώμενος τῆς σφενδόνης (= φύλαξ τῆς βασιλικῆς σφραγίδος (πβ. Du Cange λ. παρακοιμώμενος)· πβ. καὶ Κωνσταντ. Πορφυρογέν. ἐκδ. Reiske σ. 452. Γνωστὸν εἶναι καὶ τὸ μέγα ἐν Βυζαντίῳ ἀξίωμα τοῦ παρακοιμώμενου· οὗτος ὑπὸ Κωνσταντίνου Μανασσῆ καλεῖται «*παρακοίτος καὶ φύλαξ τῆς βασιλείου κλίνης*». Ὡστε παρακοιμώμενος (= φύλαξ) οὐχὶ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τῆς βασιλείου κλίνης ἢ, ὡς λέγομεν νῦν, τοῦ βασιλικοῦ κοιτῶνος· ἐννοεῖται βεβαίως, ὅτι δὲν παρεκοιμᾶτο⁵.

¹ Τὸ κοιμῶμαι ἐν τοῖς Λεξικοῖς ἐρμηνεύεται: πλαγιάζω, κείμαι ἐπὶ τῆς κλίνης, ἀποκοιμῶμαι.

² Cūbo = κείμαι, κατάκειμαι, κοιτάζομαι, κοιμῶμαι.

³ Ἀντιγράφω ἐπίτηδες πιστῶς τὰς ἐρμηνείας τοῦ Λατινοελληνικοῦ λεξικοῦ τοῦ Οὐλερίου—Κουμανοῦδου.

⁴ Ἐν τούτῳ τὸ β' συνθετικὸν διετήρησε τὴν ἀρχαίαν σημασίαν, περὶ ἧς εἶπον ἀνωτέρω (σ. 134 κέ.).

⁵ Παρ' Ἀθηνᾶν Ε 189 ε κείται χωρίον, ὅπερ ἐρμηνεύει ἡμῖν πῶς ἐν τῇ

5. Περὶ τῆς μεσαιωνικῆς χρήσεως τοῦ ῥ. τοπάζω ἔγραφα ἐν Ἀθηνᾶ 41, σ. 214.

6. Ὁμοίως ἔβη καὶ ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ τὸ ῥ. παραμένω, οὗ ἡ ἀρχαία σημασία εἶναι γνωστή· τοῦτο νῦν ἐν Κρήτῃ μεταχειρίζονται κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Σ. Ξανθουδίδου, Λεξικογρ. ἀρχεῖον 5 (1918—1920) σ. 109, «ἵνα δηλώσωσι τὴν νυκτερινὴν φρούρησιν πράγματός τινος λ. χ. ζῶων ἢ κτημάτων· οὕτω λέγεται «παραμένω τὰ ζᾶ ἀπόψε» ἢ «νὰ παραμένης τ' ἀμπέλι»· ἐν Κρήτῃ οἱ βοσκοὶ ἢ οἱ ἰδιοκτῆται τῶν ἀμπελώνων εἶναι ὑποχρεωμένοι «νὰ παραμένουν» (δηλ. νὰ φυλάττωσι) τὰ ζῶα ἢ τὸν ἀμπελῶνα ἔνοπλοι καὶ ἄγρυπνοι».

Οὕτως ἐρμηνεύεται καὶ ἡ μετοχ. παραμένοντες (ἐν τῇ μεσαιων. γλώσσῃ = στρατιωτικαὶ φρουραὶ)· πβ. Σ Ξανθουδίδην ἔ. ἄ. σ. 109.

Ὡστε ἡ σημασία αὕτη εἶναι μεσαιωνική· πβ. καὶ τὸ παράγωγον παραμονὴ (ἐν τῇ μεσαιων. ἑλλην. γλώσσῃ = φρουρά)¹, ἐξ οὗ τὸ μεσν. ὄνομα παραμονάριος (=custos Ecclesiae κατὰ τὸν Du Cange).

7. Διδακτικὸν εἶναι καὶ τὸ ῥ. τοπώνω = ὄρῳ. Ἐν Ῥόδῳ καὶ Πάρῳ (κατὰ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ) τοπώνω = θέτω τι ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, τοποθετῶ, «συνυρίζω»· οὕτως ἐν Ῥόδῳ φρ. «ἄμε νὰ τοπώσης τὸ ἄλλογο»· ἐν Κύθνῳ τοπώνω = «ἐξαπλώνω εἰς τὸν τόπον»· φρ. τοπώνω τὴν πέριδικα, τὸν τοπώνω (= «τὸν ἐξαπλώνω κάτω»).

Εἴτα τὸ τοπώνω τοῦτο ἐλέχθη καὶ ἀμεταβάτως [πβ. ἀρχ. λωφῶ (μεταβατ. καὶ ἀμετάβατ.), ἀρχ. κοιτάζω (μεταβατ. καὶ ἀμετάβατ.: πβ. ἀνωτ. σ. 133, 3 καὶ κατωτ. σ. 144 κ. ἑξ.), νεοελλην. ἐξαπλώνω (μεταβατ. καὶ ἀμετάβατ.)]· ἐν Σερίῳ φρ. τοπώνου τὰ ἀστάχυα = ἐπικάθηνται οἱ στάχεις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐν τῇ ἄλῳνι.

Ἐκ τῆς σημασίας τοῦ κεῖσθαι ἐν ἐνέδρῳ (πβ. τὸ παράγωγον τόπωνμα ἐν Κρήτῃ = «τὸ μέρος, ἐν ᾧ ὁ κνηγὸς παραμονεύει», «ὁ τόπος, ἐνθα ἐνεδρεύει τις διὰ κνήγιον», ἢ «καρτέρι, σκοπιά», φρ. «πηγαίνω ᾽ς τὸ τόπωνμα» ἢ «καθίζω ᾽ς τὸ τόπωνμα») ἀπέρρευσεν ἐν Κρήτῃ ἡ σημασία τοῦ ὄρᾶν· πβ. φράσιν: «ἔνα λαγὸν ἐτόπωνσα» (= παραμονεύων

στρατιωτικῇ γλώσσῃ ἐκ τῆς σημασίας τοῦ κεῖμαι μετέστη τὸ ῥ. παρακοιμῶμαι εἰς τὴν τοῦ τηρῶ, φρουρῶ· τὸ χωρίον ἔχει ὧδε: «διὰ τὸ... παρακοιμῶσθαι τοὺς δορυφόρους τοῖς βασιλείοις».

¹ Ἐντεῦθεν τὸ νεοελληνικὸν ῥ. παραμονεύω.

εἶδον). Ἦδη ὁ Κοῆς Γερμανὸς Βλάχος (1659) τὸ τοπῶνω μεταφράζει παρατηρῶ, κοιτάζω· ἐν τῷ Ἑρωτοκρίτῳ Β' 657 τοπῶνω = παρατηρῶ (μετὰ προσοχῆς)· πβ. ἔκδοσιν Σ. Ξανθοῦ. σ. 717¹.

8. Τὸ γαλλικὸν ῥ. couven εἶναι τὸ ἀμετάβατον λατινικὸν ῥ. cubare (πβ. Thesaur. ling. latin. λ. cubo). Τὸ couven ἐκ τῆς σημασίας τοῦ κεῖσθαι (ἐκ τῆς σημασίας ταύτης προῆλθεν ἡ τοῦ ἐπφάζειν) διὰ τῆς τοῦ τηρεῖν καὶ φυλάσσειν ἐν τῇ στρατιωτικῇ γλώσσῃ—ἣς ὅμως μαρτυρίας δὲν δύναμαι νὰ προσαγάγω·—ἔβη εἰς τὴν τοῦ ῥ. αὐ· πβ. φράσεις (γαλλισμοὺς) je couve que l'union des yeux = παρατηρῶ τινα τρυφερῶς (πβ. ἀνάλογον νεοελληνικὴν φράσιν· κοιτῶ τὸν δεῖνα ἔς τὰ μάτια) καὶ couven du regard.

Περὶ τοῦ λατιν. collocare > γαλλ. coucher² καὶ τοῦ γερμαν. warten > γαλλ. garder θὰ διαλάβω εἰδικῶς ἄλλοτε.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἔννοια τοῦ τηρεῖν καὶ φρουρεῖν ἐν τοῖς δῆμασι ἐκκοιτῶ, ἐπικοιτῶ, παρακοιτῶ καὶ προκοιτῶ (πβ. ἄνωτ. 133 κέ.). **δὲν εἶναι δυνατὸν** νὰ προέκυψεν ἐκ τῶν ἐπιθ. *ἐκκοιτος, *ἐπίκοιτος, παράκοιτος καὶ πρόκοιτος (πβ. ἄνωτ. σ. 125)· ἀντιθέτως ὀφειλομένον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς φρουρήσεως **ἐν τοῖς ἐπιθέτοις** ὀφείλεται εἰς **ἐπίδρασιν τῶν μετοχῶν τῶν συνθέτων** δημάτων, ἅτινα ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα⁴.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὰ δῆματα εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι σύνθετα (καὶ **οὐχὶ παρασύνθετα**) καὶ ἐνέχουσι τὴν ἔνοιαν τοῦ τηρεῖν καὶ φρουρεῖν, ὀφειλομένον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι **προὔπηρχεν** αὐτῶν **ἀπλοῦν** ῥ. κοιτῶ = α') κείμεναι καὶ β') τηρῶ, φρουρῶ.

* *

Ἀλλὰ θὰ ἐρωτήσῃ τις· πῶς ἐκ τῆς σημασίας τοῦ κεῖσθαι (ἐν τῇ στρατιωτικῇ γλώσσῃ) ἔρχεται ὁ λαλὼν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ τηρεῖν, φρουρεῖν;

Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ φρουροῦντες (ἐν ἐνέδρῳ), οἱ πρόσκοποι τοῦ στρατοῦ, οἱ ἐπὶ περιόπτου θέσεως⁵ φρουροῦντες κείμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδά-

¹ Ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθηνᾶ 26 (1914) Παράρτ. σ. 6, ἐσφάλη δεινῶς γράφον περὶ τοῦ ῥ. τοπῶνω· ὁμοίως ἐσφάλη καὶ ὁ Μ. Φιλήντας ἔ. ἀ. τόμ. Γ', σελ. 121.

² Τοῦτο εἶναι ἔργον κυρίως τῶν Γάλλων γλωσσολόγων.

³ Πβ. ἰδίᾳ φρ. coucher en joue.

⁴ Τοῦτο εἶπον ἤδη ἐν Ἀθηνᾶ 41 (1929) σ. 212, 3 καὶ Ἀκαδημείᾳ 1 (1935) σ. 227 (ἄνω). Τὸ πρόκοιτος ἔλαβε τὴν σημ. ἐκ τῆς μετ. προκοιτῶν!

⁵ Ἐντεῦθεν τὸ ἀρχαῖον ῥῆμα κατοπτρεύω (ἐκ τοῦ κατὰ-ὀπτεύω)

φους¹ παρατηροῦσι τὰ περίξ καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ κατοπεύουσι τὰ πάντα² φρουροῦσι κείμενοι. Διδακτικά εἶναι τὰ ἐξῆς χωρία : Ἑσυχίου λ. λόχος : «...οἱ γὰρ ἐνεδρεύοντες κατακλίνουσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐπὶ λέχους», Ἀριστοφ. Ἀχαρν. 72 «παρὰ τὴν ἑπαλξιν ἐν φρουρῷ κατακείμενος» καὶ Αἰνείου, Τακτ. ὑπομν. σ. 11 (195) Schöne : «χορὴ δὲ καὶ ἡμεροσκοπούς... καθιστάναι ἐπὶ τόπῳ ὑψηλῷ καὶ ὡς ἐκ πλείστου φαινόμενῳ». Καὶ σήμερον ἔτι οἱ φρουροὶ ἐν εἰδικαῖς πολεμικαῖς περιστάσεσι (ἐν ἐνέδραις ἢ ἐπὶ περιοπτῶν τόπων) κείμενοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους (ἐπὶ τινος προχείρου ὑποστρώματος) καὶ κρατοῦντες παρ' αὐτοὺς τὸ ὄπλον φρουροῦσι· οἱ ἐνεδρεύοντες δὲ ἐν περιοπτῷ θέσει μόνον κατατακεκλιμένοι εἶναι ἀθέατοι τῷ ἐχθρῷ.

Κατὰ ταῦτα ὁ κείμενος, ὁ κοιτῶν (λατινιστὶ cubans, cubitans) στρατιώτης ἐν τῇ ψυχῇ τῶν λαλούντων ἦτο ὁ τηρῶν καὶ φρουρῶν στρατιώτης· περαιτέρω ὁ παρακοιτῶν ἢ παρακοιμώμενος στρατιώτης ἐν τῇ ψυχῇ τῶν λαλούντων ἦτο ὁμοίως ὁ τηρῶν καὶ φρουρῶν (τὴν σημαίαν, τὸν στρατηγόν, τὰ βασίλεια, τὸν ἡγεμόνα κ.τ.λ.)· ὁμοίως τὸ παραμένω μεταπίπτει εἰς τὴν σημασίαν τοῦ φυλάσσω καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Ἐν τῇ πολεμικῇ γλῶσση τῶν στρατιωτῶν τῆς ἀρχαιότητος θὰ ἦσαν ἀσφαλῶς συνηθέσταται αἱ φράσεις : «πόσοι κοιμῶνται (=κείμενοι) ἐπὶ τοῦ λόφου;», «τίνες ἐκκαθεύδουσι πρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ στρατηγοῦ;», «κοιτοῦμεν (=cubitamus) ἐνταῦθα ἅμα τῇ ἡμέρᾳ» κ.τ.δ.

Ἐκ τῆς ἐννοίας οὐ μόνον τοῦ κοιτῶν ἀλλὰ καὶ τοῦ κάθησθαι — οὐχὶ δὲ τοῦ ἵστασθαι² — προῆλθεν ἐν ῥήμασι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἡ τοῦ παραφυλάττειν· πβ. ἤμαι = κάθημαι καὶ (ἐπὶ κατασκόπου) παραφυλάττω : Ὀμήρ. Ἰλ. Σ 523¹ ἐγκαθήμεαι (ἐν + κατά - ἤμαι) = κάθημαι ἐντός, ἐνεδρεύω, ἐγκαθίσταμαι = ἐνέδρα, ἐνεδρεύω (ἔδρα) = «κάθημαι εἰς ἐνέδραν» κατὰ τὸν Liddell - Scott - Κωνσταντινίδην.

* *

Ὅτι δὲ τὸ ἀρχαῖον κοιτῶ (=cubito κατὰ τὸ ἀρχαῖον Γλωσσάριον) προσέλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ τηρῶ, φρουρῶ, κατάδηλον

¹ Πβ. λέγεται (παρ' Ἑσυχ.)=κοιμάται [δηλ. κείται ἐπὶ τῆς κλίνης]· πβ. ἀρχ. ὁ κοιμῶμαι καὶ τὸ ἀρχ. λεχὼ=ἡ κοιταζομένη οὐχὶ ἡ κοιμώμενη· πβ. λοχεύομαι=κείμεναι : Ἀριστοφ. Εἰρ. 1014¹ ἐντεῦθεν λόχος=1) τόπος ἐνέδρας, 2) ἐνέδρα, λοχῶ=παραφυλάττω, ἐνεδρεύω, «παραμένω» κατὰ τὸν Liddell - Scott - Κωνσταντινίδην, λοχίζω (καὶ λοχάζω)=ἐνεδρεύω.

² Οἱ σκοποὶ ἐν εἰρήνῃ ἱστάμενοι φρουροῦσι πάλαι τε καὶ νῦν!

ποιούσι τὰ σύνθετα ῥήματα ἐκ κοιτῶ, ἐπικοιτῶ, παροακοιτῶ καὶ προκοιτῶ, περὶ ὧν διέλαβον ἀνωτέρω (σ. 133 κέ.), ἔνθα καὶ τὰς σημασίας αὐτῶν ἀνέγραψα.

* *

“Οτι ἀπὸ τῆς σημασίας τοῦ τηρεῖν, φρουρεῖν ἀμέσως καὶ ὅλως ἀβιάστως προκύπτει ἡ σημασία τοῦ ὁρᾶν, βλέπειν, περὶ τούτου εὐχερῶς δύνатаί τις νὰ πεισθῇ.

Οὕτω 1. τὸ ἀρχαῖον ῥήμα τηρῶ ἐκτὸς τῆς γνωστῆς σημασίας σημαίνει *σχεδὸν* ὅ,τι καὶ τὸ παρατηρῶ πβ. Ἀριστοφ. Ἰππ. 1145-6 «τηρῶ . . . αὐτούς, οὐδὲ δοκῶν ὁρᾶν, κλέπτοντας». Ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλῶσσῃ τὸ ῥήμα τοῦτο ὑπὸ τοὺς τύπους τηρῶ, τηρᾶω καὶ τηράζω ἔχει μόνον τὴν σημασίαν τοῦ ὁρῶ!

2. Τὸ ἀρχ. ῥ. παρατηρῶ σημαίνει α') φυλάττω, β') βλέπω· τὴν β' σημασίαν ἔχει παραλάβει καὶ ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα (ἢ λογία).

3. Τὸ ῥ. φυλάσσω παρ' Ἀθηναίῳ ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ παρατηρῶ πβ. Θ' 408 f: «ἔοικε δ' ὁ γραμματικὸς τοῦτο πεφυλαχέναι παρὰ τοῖς Ἀτικοῖς».

4. Τὸ ἀρχαῖον ῥ. συντηρῶ σημαίνει: α') διαφυλάττω καλῶς, β') παρατηρῶ μετ' ἀκριβείας· πβ. CIG 6819, 18.

Τὴν σημασίαν ταύτην εὐρίσκω καὶ νῦν ἐν Κρήτῃ, ἔνθα σοντηρῶ = ὁρῶ.

5. Τὸ ἀρχ. ῥ. ὁρῶ ἐδείχθη ἐν Riv. filol. class. 37 σ. 369 κ.έ., ὅτι εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ λατινικὸν ῥήμα *servo* (= *σορῶ) ὁρῶ· ὥστε τὸ ὁρᾶν ἀρχικῶς εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ τηρεῖν!

6. Τὸ λατιν. ῥ. *servo* = α') τηρῶ, φυλάττω, β') θεωρῶ, σκοπῶ.

7. Τὸ λατινικὸν ῥ. *observo* = α') τηρῶ β') θεωρῶ, ἐπισκοπῶ, παρατηρῶ.

8. Τὸ λατινικὸν ῥήμα *vigilare* (= ἀγρυπνεῖν)² εἰσελθὼν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν φέρεται νῦν ὑπὸ τοὺς τύπους βιγλάρω — βιγλίζω — βιγλῶ· τὸ βιγλίζω³ νῦν πολλαχοῦ λέγεται ἀντὶ τοῦ ὁρῶ πβ. καὶ Du Cange λ. βιγλίζω.

¹ Τοῦτο ἀγνοεῖ ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθηνᾶ 26 (1914) Παράρτ. σ. 5.

² Πβ. καὶ τὰ οὖς. *vigiliae* (πληθ.) καὶ σπάν. *vigilium* = φυλακή, νυκτερινὴ φυλακή.

³ Ὁ G. Meyer, Neugriech. Stud. III σ. 14 κ.έ., ἔδειξεν, ὅτι ἀπὸ τοῦ του ὑποχωρητικῶς προήλθε τὸ οὖς. βίγλα, οὐχὶ δ' ὁρθῶς ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀθηνᾶ 26 (1914) Παράρτ. σ. 5, ἐπίστευσεν, ὅτι ἡ λ. βίγλα ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἀπὸ τοῦ λατιν. *vigiliae* (πληθ.)!

9. Τὸ γερμανικὸν ῥ. *beobachten* (= παρατηρεῖν) κυρίως σημαίνει *geben Obacht*: πβ. P. Kretschmer, *Glotta* 20 (1932) σ. 241 (ιδεὲς ἀνωτ. σ. 114).

10. Τὸ σλαβ. ῥ. *bedj* σημαίνει α') τηρῶ, φρουρῶ καὶ β') παρατηρῶ: πβ. Berneker, *Etymol. Wörterb. slav. Sprach.* σ. 106.

11. Ὅμοιως ἔβη τὸ γαλλικὸν ῥ. *garder* καὶ *regarder*.

12. Τὸ ἰταλικὸν ῥ. *guardare* σημαίνει α') τηρεῖν, φυλάττειν, φρουρεῖν καὶ β') θεωρεῖν, βλέπειν.

* *

Κατὰ ταῦτα τὸ ἀρχαῖον ῥ. *κοιτῶ* (= *κεῖμαι*, *cubito*) ἔλαβε τὴν σημασίαν τοῦ *τηρῶ*, *φρουρῶ* (πβ. ἀρχ. *προκοιτῶ* κ.τ.λ.) καὶ εἶτα τὴν τοῦ *ὄρω*. Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐξελίξεως, ὡς βλέπει τις, οὐδὲν χάσμα ὑπάρχει.

* *

Ἐδείξαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι μόνον ἡ ἡμετέρα ἐτυμολογία ἔτυχε τοῦ ὀρθοῦ, πλὴν δὲ τούτου, ὅτι ὁ ἔλεγχος τοῦ Γ. Χατζιδάκι οὐ μόνον ἄδικος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ὅτι δὲν ἀμοιρεῖ ποικίλων σφαλμάτων.

Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ ἀνατρέψω καὶ τὰς λοιπὰς ἐν τῇ αὐτῇ διατριβῇ ἐν Ἀθηνᾷ 46 (1935) σ. 178 κ.ἐ. *ψευδοδιδασκαλίας*¹ τοῦ Γ. Χατζιδάκι.

Ἐν σελ. 180 μετὰ σοβαρότητος λέγει, ὅτι τὸ *κοιτῶ* εἶναι ἀνύπαρκτον, διότι μόνον ὁ ἐνεστώς αὐτοῦ μαρτυρεῖται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ γλώσσῃ, ὁ δὲ ἀόριστος ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ (πβ. Κωδινόν, ἀνωτ. σ. 114) εἶναι *ἐκοίτασα*² οὐχὶ *ἐκοίτησα*³.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ ἤθελε νὰ εὔρη πον παρ' ἀρχαίῳ συγγραφῇ καὶ ἀόριστον *ἐγέλησα* (ἀντὶ *ἐγέλῃσα*), *ἔσπησα* (ἀντὶ *ἔσπῃσα*) καὶ τὰ λοιπά. Ἀλλὰ τὸ ῥ. **λέχω*—*λέχομαι*, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν ὄντως ὀρθὴν παρατήρησιν παρὰ Γ. Χατζιδάκι (Λεξικογραφ. ἀρχ. 6

¹ Τινὰ τῶν παρατηρημάτων εἶναι αὐτόχρημα φλυνάρια: πβ. π.χ. ὅσα γράφει ἐν σ. 179 περὶ τοῦ ῥ. *κοιτῶ* ἄνευ ἀστερίσκου. Εἰς ταῦτα βεβαίως δὲν ἀπαντῶ.

² Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρχ. ῥ. *τηρῶ* (νῦν *τηρῶ*, *τηράω* καὶ *τηράζω*) ὁ ἀόριστος εἶναι *ἐτήραξα* οὐχὶ *ἐτήρησα* (ὅπως νῦν *ἐτίμησα* τοῦ *τιμῶ* ἢ *τιμάω*).

³ Ὁ Γ. Χατζιδάκις λαμβάνει ἀφορμὴν ἐξ ὅσων γράφω ἐν Ἀθηνᾷ 41, σ. 206, σημ. 4. Πβ. καὶ Ἀκαδήμειαν 1, σελ. 228, σημ. 1 (ἀόριστος *ἐκοίταξα* καὶ *ἐκοίτασα* [= εἶδον]).

[1923] σ. 24, σημ. 1 = Γλωσσολογικαὶ ἔρουναι Α' σ. 523, σημ. 1)¹ παράγεται σειρὰ ὅλη λέξεων (λοχῶ, λοχίζω, λοχάζω, λόχοι, λοχός, λοχεύω κ. ἄ.), ἀπαντᾷ μόνον ΑΠΑΞ (παρ' Ἑσυχῳ) καὶ **μόνον** ἐν τῷ τρίτῳ ἐνικῷ προσώπῳ τοῦ ἐνεστώτος τῆς ὀριστικῆς : «λέγεται· κοιμᾶται».

Ἐντεῦθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὁ γνήσιος ἐπιστημονικὸς ἔλεγχος εἶναι λίαν δύσκολος.

* *

Ἐν Ἀκαδημείᾳ σ. 227 ἐξέθηκα σαφέστερον καὶ πλατύτερον² ὅσα λέγω ἐν Ἀθηνᾶ σ. 209· νῦν ἰδοῦ τί γράφει ἐν Ἀθηνᾶ σ. 181 (κάτω) διαστρέφον κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ τὰ πράγματα : «οὕτως ἀναγινώσκουμεν ἐν «Ἀκαδημείας» σ. 209 (sic!) «εἰς τὸ ἀρχ. ὁ. κοιτῶ... τούτου σύνθητα εὗρον τὰ ἐξῆς κ.τ.λ.». Ἐνῶ λέγει «Ἀκαδημείας» καὶ ἀνέμενε τις νὰ ἴδῃ «σελ. 227» τοληρότατα γράφει «209» καὶ ἀπατῶν οὕτως ἀναγράφει τὰ ἐν τῇ ΑΘΗΝΑ, δηλαδὴ ἐκεῖνα, ἅτινα διεσκέυασα. Πρὸς Θεοῦ, πρὸς τίνας ἀποτείνεται γράφων ταῦτα ὁ Γ. Χατζιδάκις :

* *

Ἐν σ. 182, σημ. 1 γράφει : «ἐὰν τὸ ῥῆμα λήγῃ εἰς -έω, οἷον **δοκέω, ποιέω, πλέω** κτλ., τότε ἐπειδὴ καὶ τὰ σύνθητα μετ' αὐτῶν καὶ πολλὰ μετ' αὐτῶν **συνημμένα** **παρασύνθητα** λήγουν ὁμοίως εἰς -έω, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ ἐν ἀρχῇ αὐτῶν στοιχεῖον, οὕτω λέγομεν **σύνθητα** τὸ συνδοκεῖν, συμπολεμεῖν, περιποιεῖν, ἀντιφιλεῖν, ἀλλὰ **παρασύνθητα** τὸ εὐδοκεῖν, γεωπονεῖν, παιδοφιλεῖν κλπ.».

Ἄλλὰ τί λέγω ἐγὼ ἐν Ἀκαδημείᾳ σ. 227, φιλοδίκαιε κοιτά ; Λέγω, ὅτι τῶν εἰς -κοιτῶ ῥημάτων ἄλλα μὲν εἶναι παρασύνθητα,

¹ Πρῶτος ὁ Buttmann συνῆψε τὸ ὁ. λέγω (= βάλλω τινὰ νὰ κοιμηθῇ) πρὸς τὴν ῥίζαν λέχ—. Ἐγὼ συμφωνῶν νομίζω, ὅτι τὸ ῥῆμα ἀρχικῶς ἦτο *λέχω : κατὰ δὲ τὸ σχῆμα ἔφλεξα - φλέγω ἐλέχη καὶ ἐλεξα (= ἔλεχ - σα) — λέγω.

² Ὅς εἶναι γνωστὸν, ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν ΜΝΕ περιέλαβε παλαιὰς αὐτοῦ διατριβάς, ἃς διερρῦθμισεν, ἵνα ἐμφανίσῃ ὀρθῶς **ποιῶν** διωρθωμένας. Εἰς ἡμᾶς, ὡς θὰ ἴδωμεν, δὲν **ἐπιτρέπει** δευτέραν ἔκδοσιν τῶν διατριβῶν! Ἐτι παράβαλε ὅσα αὐτὸς ἄλλοτε ἔγραψεν ἐν Ἀθηνᾶ 36 (1924) σ. 211 κέ. : «ἀπαντῶν ἄλλοτε εἰς τινα, ὅστις ἐπιδοτιεῖτο νὰ ἀνακαλύπτῃ σφάλματα, ἐν οἷς εἶχα γράψῃ, εἶπα ὅτι γράφων καὶ δημοσιεύων ἀπὸ τοῦ 1881 ἕξ ἤτο αὐτόχροημα θαῦμα, ἂν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον μὴδέποτε μὴδὲν ἐσφαλλόμην. Ὅλως τοῦναντίον μάλιστα συνεχῶς κατὰ δύναμιν διδάσκομαι καὶ μεταδιδάσκομαι καὶ συμπληρῶ καὶ διορθῶ διαρκῶς τὰς περὶ γλώσσης μελέτας μου».

ἄλλα δὲ σύνθετα (ὥς τὸ ἐγκοιτῶ καὶ ἀποκοιτῶ)· ἐν τέλει δὲ τῆς σελ. 227 λέγω: «τὰ ῥήματα τῆς β' κατηγορίας (**ἐγκοιτῶ, ἐπικοιτῶ, παρακοιτῶ καὶ προκοιτῶ**: Ἀθηνᾶ ἔ. ἀ. σ. 211) εἶναι ἀναντιρροήτως σύνθετα· καὶ κυρίως **μόνον** ταῦτα ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς, διότι ἐν τούτοις τὸ **κοιτεῖν**=φρουρεῖν».

*
**

Ἐν σ. 183 γράφει: «ταῦτα εἶναι ὥς εἴ τις ἔλεγεν ὅτι τὸ μὲν **συμ-μαχῶ** εἶναι σύνθετον ἀπὸ τοῦ **σὺν—μαχέω**, ὅπερ θὰ ἐλάμβανεν ἐκ τῶν εἰς —**μαχῶ** ῥημάτων, τὸ δὲ **θεομαχῶ** παρασύνθετον ἀπὸ τοῦ **θεομάχος** κτλ.»

Ἀναγκάζομαι νὰ ἀπαντήσω καὶ νὰ διαλάβω περὶ τοῦ πράγματος, ἐνῶ μοι ἐπεβάλλετο ΠΛΕΟΝ νὰ ἀπαντήσω διὰ φράσεων, αἵτινες θὰ ἐλύπουν τὸν γηραιὸν διδάσκαλόν μου.

Ἀκουσάτω λοιπόν: Ἐν Ἀκαδημείᾳ σ. 225 ἀποδεικνύω, ὅτι τὸ ῥ. κοιτῶ ἀναφέρεται ἐν Γλωσσαρίῳ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων: ἐν σημ. 2 (πβ. καὶ β' ἀνατύπωσιν τοῦ 1936) λέγω ἐπὶ λέξει: «Ἀν ἡκει τοῖς ῥωμαϊκοῖς χρόνοις». Ἀφοῦ λοιπὸν ἡ λέξις δύναται νὰ εἶναι τοῦ Β' αἰ. π. Χ. (πβ. ἀνωτέρω σ. 124), τὰ ῥήματα ἀποκοιτῶ, ἐγκοιτῶ, ἐκκοιτῶ, ἐπικοιτῶ, παρακοιτῶ καὶ προκοιτῶ δὲν ΩΦΕΙΛΟΝ νὰ καλέσω **σύνθετα**; Ἀλλὰ βεβαίως ἔπρεπεν ὡς ἄλλος προφήτης νὰ προῖδω, ὅτι ὁ Γ. Χατζιδάκις θὰ ἔγραφεν ἐν Ἀθηνᾶ σ. 185 **παραποιῶν** τὴν ἀλήθειαν, ὅτι παρ' ἐμοὶ κεῖται: «ἐν ἑλληνολατινικῷ γλωσσαρίῳ τοῦ 7ου—8ου αἰῶνος μ. Χ.»!

Ἐν σελ. 185 γράφει: «ὁ κ. Χατζῆς ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν ὅτι τὸ **κοιτῶ** εὐρίσκεται ἐν παρασυνθέτοις ἥδη κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν σημαίνει τίποτε· τὸ **θυμέω** εἰς τὰ παρασύνθετα **ἀθυμέω** καὶ **ἐπιθυμέω**, τὸ **γραφῶ** εἰς τὰ παρασύνθετα **ζωγραφῶ** κ.τ.ἄ., τὸ **τιμάζω** εἰς τὸ ὁμηρικὸν **ἀτιμάζω** εἶναι ἀκόμη παλαιότερα, ἀλλ' ἐκ τούτων δὲν δυνάμεθα νὰ πιστεῦσμεν ὅτι τὸ ἀπλοῦν —**γραφῶ**, —**τιμάζω**, —**θυμέω** ἦσαν ἥδη ἐν χρήσει καὶ ὡς ἀπλᾶ».

Πολὺ **ἀπλοῦς** τῇ ἀληθείᾳ ἐκλαμβάνει τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἀθηνᾶς ὁ Γ. Χατζιδάκις! Πάλιν **ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτά**, ἵνα ἐξογκώσῃ τὴν πτωχοτάτην διατριβήν, ὥστε νὰ καταπλήξῃ αὐτὴν διὰ τοῦ ὄγκου αὐτῆς. Εἰς τὰς 4 σελίδας τῆς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ ἀπαντήσεώς μου ἀπαντᾷ διὰ 13 σελίδων! Ἐννοεῖς, ἀναγνώστα, ὅτι τὸ πλεῖστον εἶναι ἀναμασήματα. Τὰ «ἐπιχειρήματα» μόνον 3-4 σελίδας ἔπρεπε νὰ καταλάβωσι!

*
**

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ἡ διατριβὴ τοῦ Γ. Χατζιδάκι γέμει φλυαριῶν

δείγμα παρέχω ἐνταῦθα τὰ ἐν σελ. 187, στίχ. 11 κ.έ. καὶ τὰ ἐν σελ. 189, στίχ. 5 (ἀπὸ τοῦ τέλους) κ.έ.¹

* *

Ἐν σελ. 190 λέγει, ὅτι τὸ σύστημα κομπέω - κομπάζω εἶναι διάφορον τοῦ κοιτέω - κοιτάζω, διότι τὸ κομπάζω ἔχει ΚΑΙ θαμιστικὴν ἐπιτατικὴν σημασίαν· δηλαδὴ αὐτὸς οὗτος ἀναγνωρίζει, ὅτι τὸ κομπάζω σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ κομπέω (πβ. καὶ Λεξικά!)· πῶς εἶναι λοιπὸν ἀπαράβλητον;

* *

Ἐν Ἀθηνᾶ 1935, σ. 5 λέγει ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὅτι ἀγνοῶ ὅσα γράφει ἐν ΜΝΕ τόμ. Α' σ. 266 κέξ. Ἄλλ' ἀκριβῶς εἰς τὴν διατριβὴν ταύτην ἐν ΜΝΕ παραπέμπω *ἐγὼ* ἐν Ἀθηνᾶ 1929 σ. 207, σημ. 3. Ἀναγνώστα, ἐρωτῶ : πῶς χαρακτηρίζονται ταῦτα ἐν τῇ νομικῇ γλώσσῃ;

* *

Ἐν Ἀθηνᾶ σ. 186 λέγει, ὅτι «προσῆχθη νέον τεκμήριον ἐκ παπύρου [Pap. Lond. I, 209, 18], ἡ λέξις *κοιτασμός προβάτων*, ὅπου βέβαια [sic!] δὲν πρόκειται περὶ κατακλίσεως προβάτων, ἀλλὰ περὶ προφυλάξεως, ἐπιβλέψεως αὐτῶν».

¹ Τοῦ ὁ. μαλώνω, ὅπερ ἐν σ. 189 προσάγει, ἵνα καταπλήξῃ με καὶ ὅπερ παράγει ἀπὸ τοῦ (ὁ)μαλός — ὁμαλόω, ἡ ἀληθῆς ἐτυμολογία εἶναι ἄλλη. Τὸ μεσαιων. ὁμαλία (= τόπος ὁμαλὸς δι' ἀγῶνας, πβ. Ἀζριτ. Ἑσκουρ. ἐκδ. Hesselring σι. 691) προσέλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ φιλονικία, ἔρις· πβ. ὁμοιότατα : χορός, ἀγών, λέσχη, κονίη (= 1. ἄμμος, 2. μάχη), σκηνη (φρ. «τοῦ κἀνει φοβερὲς σκηνές»), ἀγορά, παζάρι (φρ. «κἀνει πολλὰ παζάρια») κ.ά. Σήμερον ἐν Κρήτῃ μαλία (ἡ) = ἔρις, φιλονικία (πβ. καὶ Ἑρωτόζο.). Ἐκ τοῦ οὗς. μαλία (ἡ) προήλθε τὸ ῥῆμα μαλώνω (= φιλονικῶ, ἐρίζω καὶ ΕΙΤΑ ἐπιπλήττω), ὡς ἐκ τοῦ ἔρις τὸ ἐρίζω κ.τ.λ. Ὁμοίως μετὰ πολλοῦ θορύβου ὑπεστήριξε, ὅτι ἡ λ. κομπέλλω θὰ συναφθῇ πρὸς τὴν λατιν. l. caupo. Ἡ ἐτυμολογία εἶναι τερατώδης διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους : α') ἡ κατηλὶς λατινιστὶ λέγεται caupona· β') ἀπὸ τοῦ caupo (γεν. cauponis!) ὄφειλε νὰ εἶναι κοπωνέλλα καὶ οὐχὶ κοπέλλα· γ') ἡ λέξις κ. ὄφειλε νὰ εἶναι ὑποκορ. τοῦ θηλ. caupona οὐχὶ τοῦ ἀρσενικοῦ caupo! δ') ἀλλὰ τὸ δεινότερον εἶναι, ὅτι ἐνόμισεν, ὅτι τὸ καπηλὶς ἠδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν σημασίαν τοῦ κόρη!! Τὸ ἀντίστροφον εἶναι τὸ φυσικόν! Πβ. γαλλ. garçon = παῖς καὶ εἴτα ὑπάλληλος καφεψείου, ζυθοπωλείου κ.τ.λ. Ὅτι δὲ τὸ κομπέλλα εἶναι ἡ ἰταλ. l. corbella, εἰδείξαμεν ἤδη· πβ. Ἀθηνᾶν 41 (1929) σ. 256—257.

Προσηγάγομεν μόνον δύο παραδείγματα, ἵνα δείξωμεν πόσον βλάπτει ὁ Γ. Χατζιδάκις τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, ἣν ἀναγκάζει νὰ ἀποδέχῃται ἀστηρίζτους γνώμας αὐτοῦ· κυρίως οἱ συντάσσονται τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης γινώσκουσι καλῶς τί ἐννοοῦ καὶ δὲν θέλω νὰ εἶπω πλείονι.

Ἄλλ' ἤδη ἐν Ἀθηνᾶ 41 (1929) σ. 205 ἔγραψα, ὅτι κοιτασμός προβάτων¹ = das Beherbergen der Schafe (κατὰ τὸν Wessely καὶ Κουκουλὲν) ἢ σαφέστερον Einhürdung des Viehs, Zusammenreiben in eine befriedigte Lagerstätte für die Nachtzeit (κατὰ τὸν Preisigke, Wörterb. griech. Papyr. λ. κοιτασμός)· κακῶς ἄρα πιστεύει **νῦν** (ἐν ἔτει 1935) ὁ Γ. Χατζιδάκις, ὅτι «κοιτασμός προβάτων» = «τὸ ποιμαίνειν καὶ ἐπιβλέπειν πρόβατα» ἐν τῇ γερμανικῇ γλώσσῃ τὸ beherbergen εἶναι **διάφορον** τοῦ hüten (=φυλάττειν, ποιμαίνειν). Τὴν παρὰ Preisigke ἐρμηνείαν τῆς λ. κοιτασμός ἀνέγραψα ἐν Ἀθηνᾶ 1929 σ. 205, **σημ.3 καὶ ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὅπ' ὅψιν**. Δὲν πιστεύω δὲ **νὰ τολμήσῃ** νὰ εἴπῃ, ὅτι **δὲν γινώκω καλῶς** τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν!

Ἵνα τὰ ἀνωτέρω ὑποστηρίξω, προσήγαγον καὶ ἕτερα χωρία ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τῶν πατύρων τοῦ Preisigke: (λ. κοιτασμός) ἄγρός τις θὰ χρησιμοποιηθῇ «εἰς κατάρωμα (= νομὴν) καὶ κοιτασμὸν βοῶν» καὶ (λ. κοίτη) ἐνοικιάζεται ἄγρός «εἰς βοῶσιν προβάτων καὶ κοίτην».

Κατὰ ταῦτα ἐν τοῖς πατύροις γίνεται λόγος μόνον περὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς κοίτης ἢ τοῦ κοιτασμοῦ προβάτων καὶ βοῶν, **οὐχὶ δὲ περὶ τῆς ἐπιβλέψεως αὐτῶν**. Περὶ τούτου βοᾷ ἡ λ. κοίτη ἐν τῷ τελευταίῳ πατύρῳ!

Ἔχω δὲ καὶ τοῦτο νὰ προσθέσω· πάντες παρείδον, ὅτι ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἀγροῦ (ἐν τοῖς ἄνω πατύροις) παρέχων αὐτὸν ὥφειλε νὰ μνημονεύσῃ ἐν τῇ ἐγγράφῳ συμφωνίᾳ πρὸς τίνα σχολὸν ἔπραττε τοῦτο· ἂν θὰ ἐγίνετο δὲ ἐπιβλεψὶς καὶ φρούρησις ἢ οὐχὶ τῶν ζῴων (βοῶν ἢ προβάτων) **ἦτο αὐτῷ πάντῃ ἀδιάφορον!**

Καὶ ὅμως ἐνῷ πάντα τὰ ἀνωτέρω παρήθηκα καὶ πολλαχῶς ἔτι ἐνίσχυσά, τοιμᾷ ὁ Γ. Χατζιδάκις εὐθὺς ἀμέσως κατωτέρω (σ. 186) νὰ εἴπῃ, ὅτι **κακῶς** ἔγραψα ἐγὼ ἐν Ἀθηνᾶ 1929 σ. 206 τάδε: «ἀφοῦ αἱ μέχοι τοῦδε ἀπόπαιραι τῆς εὐρέσεως τοῦ ἐτύμου δὲν ἔτυχον τοῦ ὀρθοῦ, νομίζω, ὅτι ὀφείλομεν νὰ τραπῶμεν ἄλλην ὁδόν».

* * *

Ἐν σ. 186 κέ. παρανοῶν ὅσα ἐγὼ λέγω ἐν Ἀθηνᾶ 1929 σ. 207 καὶ Ἀκαδημία 1935 σ. 226 γράφει: «ἀλλ' ὅτι ἡ χοῆσις αὕτη τοῦ κοιτάζω ὡς ἀμεταβάτου καὶ μεταβατικοῦ (καὶ ἄλλων πλείστων δημάτων τῆς γλώσσης) δὲν εἶναι λόγος χωρισμοῦ εἰς ἀρχαῖα καὶ νέα ἔχει δειχθῇ

¹ Ἐν τῷ πατύρῳ κεῖται: «αἰξερουμένων μέντοι τῶν σπερμάτων καὶ σμηγμάτων καὶ κοιτασμοῦ προβάτων ἐν καιρῷ σποράς».

πρὸ πολλοῦ» καὶ παραπέμπει εἰς ΜΝΕ τόμ. Β' σελ. 440 (γράφει 441)¹, ἔνθα ὡς παράδειγμα παραθέτει τὸ ῥῆμα λωφᾶν κ. ἄ. Ἐπὶ ἔργῳ ἔν Ἀθηνᾶ 1929 σελ. 214, στίχ. 2 ῥητῶς λέγω: «*προβ. λωφῶ (ἀρχαῖον)... μεταβ(αικῶς) καὶ ἀμεταβ(άτως)*»! Τί ἔχει νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ταῦτα; Βεβαίως οὐδέν! Καὶ ὅμως γράφει περὶ ἐμοῦ τὰ κομπὰ ταῦτα: «ὁ κ. Χατζῆς σπεύδει καὶ γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ σπεύδων σκοιντάπει (sic!)».

Ὅτι δὲ ἐσκεμμένως διαβάλλει με, ἀποδεικνύεται ἐξ ὅσων εὐθὺς ἀμέσως κατωτέρω λέγει: «ἔπειτα *ὑποτεθείσθω*, ὅτι εἶναι τὸ *κοιτάζω* νεώτερον πλάσμα καὶ διάφορον τοῦ ἀρχαίου *κοιτάζω....*». Δηλαδή ἂν ἀπαντήσω, νὰ ὑπάρχῃ καὶ τις διέξοδος!

*
*
*

Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶ 1935 σ. 5 ἔγραψε θέλων νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἀπὸ τοῦ ἀρχ. ῥ. κοιτῶ ἐτυμολογίαν μου τὰ ἐξῆς: «ἔπειδὴ *λέγεται* ἀόριστος *ἐκοίταξα (ἐκοίτασα)*, δὲν δύναται τοῦτο νὰ προέρχηται ἐξ ἐνεστώτος εἰς —τάω ἢ —τέω..., ἀλλ' ἐκ τοῦ τύπου εἰς —άζω, *κοιτάζω....*».

Εἰς ταῦτα ἀπῆντησα ἐγὼ ἐν Ἀκαδημείᾳ σ. 228, ἀνταπῆντησε δὲ αὐτὸς ἐν Ἀθηνᾶ σ. 180—181· διὰ τῆς ἀπαντήσεως θέλει νὰ διαφύγῃ τὸν ἔλεγχον. Ἵνα μὴ ὅμως δυνηθῇ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο, θὰ ἀναγράψω κανόνας, οὓς ὁφείλει κατ' ἐμὲ νὰ περιέχῃ ἡ γραμματικὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης:

1. Τῶν ἀρχαίων ῥημάτων *κοιτῶ*, *λωφῶ*, *τηρῶ*, *τρομῶ*, *φυρῶ* (πβ. Γ. Χατζιδάκιν, ΜΝΕ τόμ. Α' σ. 173): *φωνῶ* οἱ ἀόριστοι λήγουσιν *ἐν τῇ νῦν ἑλληνικῇ γλώσσῃ* εἰς —αξα: πβ. *ἐκοίταξα*, *ἐλούφαξα*, *ἐτήραξα*, *ἐτρομάξα*, *ἐφύραξα*, *ἐφώναξα*². Πβ. καὶ τοὺς ἀρχαίους δωρικοὺς ἀορίστους *ἐγέλαξα*, *ἐχάλαξα*.

2. Τῶν ἀρχαίων ῥημάτων ἀπαντῶ, βροντῶ, ἐρωτῶ, ζητῶ, περιπατῶ, ῥοφῶ οἱ ἀόριστοι ἐν τῇ νῦν ἑλληνικῇ γλώσσῃ λήγουσιν εἰς —ηξα: πβ. *ἀπάντηξα*, *ἐβρόντηξα*, *ἐρώτηξα*, *ἐζήτηξα*, *ἐπερπάτηξα*, *ἐρρούφηξα*³.

3. Τῶν ἀρχαίων ῥημάτων *κοιτῶ*, *διψῶ*, *σιωπῶ* οἱ ἀόριστοι εἶναι *ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ* οὐχὶ ἐκοίτησα ἀλλὰ

¹ Ὑπονοεῖ δηλαδή, ὅτι ἀγνοῶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πάλοι διδαχθέντα!

² Ἐντεῦθεν ἐ σχηματίσθησαν κατὰ τινα ἀναλογίαν καὶ ἐνεστώτες (παρεκτεταμένοι) *κοιτάζω*, *λουφάζω*, *τηράζω*, *τρομάζω* (μεσαιων. καὶ νεο-ελλην.), *φωνάζω*.

³ Πβ. καὶ Γ. Χατζιδάκιν, ΜΝΕ τόμ. Α' σ. 147 καὶ 158.

ἐκοίτασα = εἶδον (παρὰ Κωδινῷ 10ου αἰῶνος καὶ ἀπεκοίτασα = εἶδον παρὰ Καλλιμάχῳ καὶ Χρυσορρόῃ 13 [16]ου αἰῶνος), οὐχὶ ἐδίψησα ἀλλὰ ἐδίψασα καὶ οὐχὶ ἐσιώπησα ἀλλὰ ἐσώπασα¹. Περὶ τοῦ πεινῶ — ἐπεινάσα καὶ ἐτρομάσα θὰ διαλάβω ἄλλοτε.

4. Τῶν καὶ νῦν ἐν χρήσει ἀρχαίων ῥημάτων γελῶ, κλῶ, σπῶ, χαλῶ ἐσώθησαν οἱ **ἀρχαῖοι**² ἀόριστοι : ἐγέλασα, ἐκλάσα, ἐσπάσα, ἐχάλασα³.

5. Τῶν ἀρχ. ῥημάτων εἰς —ιάω⁴ ἐσώθησαν νῦν οἱ ἀόριστοι : πβ. αἰμωδιῶ — ἡμωδιᾶσα — (νῦν) ἐμουδιασα, δειλιῶ — ἐδειλιᾶσα — (νῦν) ἐδειλιασα, κοπιῶ — ἐκοπιᾶσα — (νῦν) ἐκόπιασα, σκωληκιῶ — ἐσκωληκίᾶσα — (νῦν) ἐσκουλήκιασα κτλ.⁵. Ἐκ τῶν ἀορίστων κατ' ἀναλογίαν ἐπλάσθησαν ὕστερον ἐνεστώτες εἰς —ιάζω πβ. μουδιάζω (νῦν), δειλιάζω (νῦν), κοπιάζω (ἤδη μεταγεν.) — κοπιάζω (νῦν), σκουληκιάζω (νῦν) κτλ.

6. Ὁ ἀόρ. ἄρπαξα ἐν τῇ νῦν ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἶναι κανονικώτερος (πβ. ὁμηρ. ἦρπαξα = ἦρπαγ-σα πβ. ἀρχ. ἄρπαγ-ή, ἄρπαγ-δην, ἄρπαγ-μὸς κ. ἄ.) τοῦ ἀττικοῦ ἦρπασα. Πβ. καὶ δωρικὸν τύπον (Θεόκριτ. 17, 48).

Μετὰ τὰ εἰρημένα παρακαλεῖται ὁ Γ. Χατζιδάκις νὰ ἀπαντήσῃ⁶· ὁμοίως ὀφείλει εἰδικώτερον νὰ ἀπαντήσῃ, ἂν ὅσα γράφει ἐν Ἀθηνᾶ

¹ Ἐντεῦθεν ἐπλάσθη καὶ ἐνεστὼς κοιτάζω καὶ σωπάζω πβ. σπῶ — ἐσπάσα (ἀρχ.) — σπάζω (νῦν).

² Οὗτοι ἐσχηματίσθησαν κατ' ἐμὲ κατὰ τὰ εἰς —ιάζω ἀρχ. ῥήματα ἀποδείξεις, ὅτι ἔχουσι τὸ α τῆς παραληγούσης βραχύ! Πβ. καὶ Kühner—Blass, ἔ. ἄ. II σ. 130.

³ Καὶ τὰ γελάσσομαι (ᾶ), ἐγελάσθην (ᾷ), καταγέλαστος, γέλασμα, ἐχαλάσθην (ᾷ), χάλασις, χάλασμα, κλάσις, κλάσμα (ᾷ) κτλ. (νῦν ἐγελάστηκα κτλ.) κατ' ἐμὲ κατὰ εἰς —ιάζω!

⁴ Πβ. προχείρως κατάλογον αὐτῶν—οὐχὶ πλήρη ὁμως—παρὰ τῷ Γ. Ζηκίῳ, Λεξ. ὀρθογρ. λ.—ιάω.

⁵ Ἡ μετακίνησις τοῦ τόνου ὀφείλεται εἰς τοὺς ἀναλογικῶς σχηματισθέντας ἐνεστώτας (κοπιάζω κτλ.).

⁶ Παραθέτω καὶ τινὰ ἄλλα σφάλματα τοῦ Γ. Χατζιδάκι αὐτόθι (σελ. 181, 1): «ἐλόφησα — ἐλούφαξα κατὰ τὸ ἐτρομάξα»· ἀλλὰ ὁ ἐνεστὼς τρομάσσω εἶναι μόνον νεοελληνικὸς (πβ. ἀρχ. ταράσσω — ἐτάραξα, πρᾶσσω — ἐπραξα κ. ἄ.)! Περαιτέρω γράφει: «ἐτήραξα κατὰ τὸ ἐκοίταξα»· ἀλλὰ τοῦ ἀρχ. ῥ. κοιτάζω ὁ ἀρχ. ἀόρ. εἶναι ἐκοίτασα, τὸ δὲ ἐκοιταξάμην (ὅπως τὸ ἐγελάξα κτλ.) εἶναι **δωρικόν!** Περαιτέρω συμπαραθέτει τὸ ἡμωδιᾶσα, οὗ τὸ α τῆς παραληγούσης εἶναι μακρόν, καὶ τὸ ἐσπάσα, οὗ τὸ α τῆς παραληγούσης εἶναι βραχύ!

σ. 5 θεωρῇ ὀρθά μετὰ τὰ ὑπ' ἐμοῦ διδαχθέντα. Πβ. καὶ Ἀκαδημειαν σ. 228 (ἄνω) καὶ ἐνταῦθα ἄνωτ. σ. 132 κέ.

* *

Ἄλλὰ θέλω νὰ ἐρωτήσω οὐ μόνον τὸν Γ. Χατζιδάκιν, ἀλλὰ καὶ πάντα ἀναγνώστην τῆς παρούσης διατριβῆς : διὰ τί ἀπὸ μὲν τοῦ νῦν ἀορίστου ἐτ ή ρ α ξ α (= εἶδον!) ἀναγόμεθα εἰς ἀρχαῖον ἐνεστώτα (τ η ρ έ ω —) τ η ρ ῶ, ἀπὸ δὲ τοῦ νῦν ἀορ. ἐκοίταξα (= εἶδον!) θὰ κωλυθῶμεν πλέον νὰ ἀναχθῶμεν εἰς ἀρχαῖον ἐνεστώτα (κοιτέω —) κοιτῶ ;

* *

Νῦν προβαίνομεν εἰς εἰδικωτέραν ἀναίρεσιν τῶν γνωμῶν τοῦ Β. Φάβη, Ἀθηνᾶ 46 (1935) σ. 172 - 174 (πβ. ἄνωτ. σ. 121).

Ἀνακριβῶς γράφει, ὅτι πρῶτος ὁ Κοραῖς ἡμφεσβήτησε τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κοιτάζω· πρὸς τὸ κυπτάζω συνήψε τρεῖς αἰῶνας σχεδὸν πρὸ τοῦ Κοραῖ ὁ Παχώμιος Ῥουσᾶνος (πβ. Α. Χατζῆν, Ἀθηνᾶ 41 (1929), σ. 203 καὶ ἐνταῦθα ἄνωτέρω σ. 115)· οὐχὶ ἀκριβῆ δὲ εἶναι καὶ ὅσα λέγει περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς παλαιᾶς ὀρθογραφίας (δηλ. τῆς πρὸ τοῦ Κοραῖ)· αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Δ. Βερναρδάκη· πβ. ἄνωτ. σ. 119 καὶ Μ. Φιλήνταν, ἔ. ἀ. τόμ. Α' σελ. 183.

Ἴδωμεν νῦν τί λέγουσι τὰ χωρία, ἅτινα προσάγει ὁ Β. Φάβης, ἵνα στηρίξῃ τὴν ἐτυμολογίαν αὐτοῦ (κοιτάζομαι > κοιτάζω).

Παρὰ Πολυβίῳ 10, 15, 9 ἀναγινώσκομεν : «ἐπιγενομένης δὲ τῆς νικτὸς.... μετὰ τῶν χιλιῶν ὁ στρατηγὸς ἐπὶ τῆς ἄκρας **ἡγλίσθη**.... τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπέταξε συναθροίσαντας εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ διηρπασμένα κατὰ σημαίας ἐπὶ τούτων **κοιτάζεσθαι**».

Ὁ Β. Φάβης νομίζει, ὅτι τὸ «κοιτάζεσθαι ἐπὶ τούτων» σημαίνει ἐκκαθεύδειν, φρουρεῖν ! Τοῦτο εἶναι σφάλμα.

Ὁ Πολύβιος μὴ θελήσας — καὶ ὀρθῶς — νὰ ἐπαναλάβῃ¹ τὸ ῥῆμα αὐλίξεσθαι (=στρατοπεδεύειν, καταλύειν, πβ. Liddell — Scott — Jones), ὅπερ ἀμέσως προηγουμένως μετεχειρίσθη, παρῆθηκε τὸ συνώνυμον ῥῆμα κοιτάζεσθαι (μέσον!)². Ἀλλὰ καὶ ἡ παρατιθεμένη

¹ Τοῦτο νῦν εἶναι γνωστὸν καὶ τοῖς μετρίοις λογοτέχναις καὶ διδάσκειται ἐν τοῖς σχολείοις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἐκθέσεων ἰδεῶν. Τὸ αὐτὸ ἐπραξε καὶ ἡ παρὰ τῷ Didot μετάφρασις τοῦ Πολυβίου καὶ διαφόρως (διὰ συνωνύμων) μετέφρασε τὰ δύο συνώνυμα ῥήματα (αὐλίξομαι καὶ κοιτάζομαι)! Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ὁ Β. Φάβης.

² Ὡστε πρὸς τὸ ῥ. ἐπικοιτεῖν δὲν εἶναι ταυτόσημον τὸ ῥ. κοιτάζεσθαι καὶ κακῶς συνήψεν ὁ Β. Φάβης σ. 173!

λατινική μετάφρασις¹ δὲν βοηθεῖ τὴν γνώμην τοῦ Β. Φάβη! Ἄν πλανῶμαι, θὰ παρακάλουν τὸν φίλον Β. Φάβην νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ζήτημα².

Ὁ Πολύβιος ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τοῦ ἔργου αὐτοῦ περιγράφει τὴν ἄλωσιν τῆς Νέας Καρχηδόνας (ἐν Ἰσπανίᾳ) τῷ 210/9 π. Χ. ὑπὸ Σκηπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου· κατὰ τὸν Πολύβιον οἱ κάτοικοι ἐσφάγησαν ἀνοικτιζμόνως, ἡ δὲ ἄκρα, ἣν κατεῖχεν ὁ Μάγων, παρεδόθη· ὥστε **περὶ φρουρήσεώς τινος οὐδὲ ὁ ἐλάχιστος λόγος ὑπῆρχεν**³ πβ. Πολύβιον 10, 15, 6—9, ἐνθα οὐδεμία ἀμφιβολία καταλείπεται περὶ τούτου.

Ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον χωρίον δὲν βοηθεῖ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Β. Φάβη· παρὰ τῷ Αἰνείᾳ 10 (=σ. 22 Schöne: ἰδὲ ἀνωτ. σ. 118) τὸ κοιτᾶζομαι=κοιμῶμαι πβ. ἀνωτέρω σ. 118 κέ., ἐνθα ἐδείξαμεν, ὅτι παρὰ τῷ Αἰνείᾳ αἱ κοιτᾶται καὶ τὰ στρώματα ὑποδηλοῦσι σαφῶς κοιτασμόν.

Τέλος τὸ τρίτον χωρίον ἐν τῇ συλλογῇ Oxyrynchus Papyri, ed. Grenfell — Hunt⁴, ἀριθ. 1465, 9, ἐνθα ἀναγινώσκεται «τὸν ἄλωναφύλακα καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκεῖ κοιταζομένους», εἶναι ἄσχετον.

Καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ ὀρθῶς, ὥς θὰ δεῖξω κατωτέρω, ὁ Β. Φάβης μεταφράζει τὸ κοιτᾶζομαι διὰ τοῦ «φρουρῶ κατὰ τὴν νύκτα, νυκτοφυλάκῳ». Τὸ δεινότερον δὲ εἶναι, ὅτι ὁ Β. Φάβης παρείδεν, ὅτι ἐν τῷ παπύρῳ κεῖται: «τὸν ἄλωναφύλακα καὶ τοὺς ἄλλους»· οἱ ἄλλοι (οἱ ἐκεῖ κοιταζόμενοι)—ἀφοῦ διαστέλλονται — ἀσφαλῶς δὲν ἦσαν φύλακες!

Ἄλλ' ἐρωτῶ: οἱ ἄλωναφύλακες καὶ ἐν γένει οἱ ποικιλώνυμοι φύλακες δὲν κοιμῶνται; Ὡστε κατὰ τὸν Β. Φάβην ἐν ταῖς σημεριναῖς φράσεσιν «οἱ ἀμπελοφύλακες κοιμῶνται ἐν τῷ ἀμπελῶνι», «οἱ στρατιῶται τῆς Ἀνακτορικῆς φρουρᾶς κοιμῶνται ἐν στρατῶνι παρὰ τὰ Ἀνάκτορα», «οἱ σκοποὶ ἐγκαταλιπόντες τὰ φυλάκια αὐτῶν διήρπασαν τὴν ἐχθρικὴν ἐφοδιοπομπὴν καὶ ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἐκοιμήθησαν ἐπὶ τῶν λαφύρων», «οἱ πρόσκοποι τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων ἐν ἐκστρατείᾳ κοιμῶνται ἐπὶ προχείρων (ἄνευ στρωμάτων) κοιτῶν» τὸ δ. κοιμῶμαι=φρουρῶ! Ἴδου ποῦ ἀγεί ἡ σπουδὴ καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐκβιάσῃ τις προκαθορισμένας λύσεις! Ἀλλὰ καὶ ὁ Preisigke, ὅστις

¹ Διὰ τὸ ὅμως ὁ Β. Φάβης δὲν παραθέτει καὶ τὴν σαφεῖ γνώμην τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου ἐν λ. κοιτᾶζω;

² Συγχρόνως ὁμοῦ ὀφείλει νὰ ἀνατρέψῃ πάσας τὰς πρὸ αὐτοῦ προταθείσας ἐτυμολογίας.

³ Οὐχὶ ὀρθῶς γράφει ὁ Β. Φάβης (σ. 172) «ἐν Παπύρῳ Ὁξυρ.».

εἶχεν ὑπ' ὄφιν τὸ **ὅλον κείμενον** τοῦ παπύρου, δίδει διάφορον μετάφρασιν τοῦ ὁ. κοιτάζεσθαι, ἣν πᾶς τις ὀφείλει νὰ ἀποδεχθῇ. Τέλος δὲ οὐχὶ ὀρθῶς νομίζει ὁ Β. Φάβης (σ. 173, σημ. 2), ὅτι τὸ *encamp* καὶ *bivouac* παρὰ Liddell—Scott—Jones (λ. κοιτάζω [καὶ ἀν-λίζομαι!]) σημαίνουν ὅ,τι καὶ τὸ ἐκκαθεύδειν καὶ φρουρεῖν. Τὸ στρατοπεδεύειν καὶ διανυκτερεύειν (διέρχεσθαι τὴν νύκτα) εἶναι **πολὺ διάφορα** τοῦ φρουρεῖν καὶ νυκτοφυλακεῖν!

* *

Νῦν ἐρχόμεθα εἰς σοβαρὸν μεθοδολογικὸν σφάλμα τοῦ Β. Φάβη. Ἐν σ. 173 δηλαδὴ γράφει, ὅτι **παράλληλως** εἶναι ὀρθὴ καὶ ἡ ἐτυμολογία τοῦ Δ. Βερναρδάκη, ὅστις, ὡς εἵπομεν (ἀνωτ. σ. 117), τὸ νῦν κοιτάζω ἀμέσως συνάπτει πρὸς τὸ ἀρχ. οὐσ. κοίτη. Ἄν ὅμως εἶναι ὀρθὴ ἡ τοῦ Δ. Βερναρδάκη ἐτυμολογία (ἀρχ. κοίτη—κοιτάζω), ἢ ἀπὸ τοῦ ἀρχ. ὁ. κοιτάζομαι ἐτυμολογία ὀφείλει **κατ' ἀδήριτον ἀνάγκην** νὰ ἀπορριφθῇ!

Ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν γνώμην τοῦ Δ. Βερναρδάκη παραθέτει τμῆμα μόνον τῆς παρὰ τῷ Ἑρρίκῳ Στεφάνῳ (λ. κοίτη) ἐρμηνείας τῆς λ. κοιταί παρὰ τῷ Αἰνεΐᾳ (*partes murorum urbis, ubi vigilias milites agebant*). Ἄλλ' εἶδομεν (ἀνωτ. σ. 118), ὅτι ὁ Δ. Βερναρδάκης περιοίησε τὸ ἐρμήνευμα τοῦ Ἑρρ. Στεφάνου¹.

* *

Ἐν σ. 173 τὸ συμπέρασμα δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι οἱ πρὸ τοῦ Κοραῖ λεξικογράφοι ἔγραφον κοιτάζω (πβ. Α. Χατζήν, Ἀθηνᾶ 41 (1929), σ. 205,1) διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι οὐδεμία ἐτυμολογία ἐκώλυνεν αὐτοὺς νὰ συνάψωσι πρὸς τὸ ἀρχ. ὁ. κοιτάζω².

Σήμερον ἔτι πολλοὶ λόγιοι καὶ δὴ καὶ φιλόλογοι διὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Κοραῖ γράφουσι κυττάζω, ἀρνοῦνται δὲ καὶ νὰ συζητήσωσι περὶ τῆς πρὸ τοῦ Κοραῖ (τῆς παλαιᾶς) γραφῆς κοιτάζω.

Ὅμοιως πάντες νῦν γράφουσι κακῶς, ὡς θὰ δεῖξω ἄλλαχού, μοιρολογῶ (=θρηνῶ) οὐχὶ βεβαίως διὰ τινὰ παράδοσιν, ἀλλὰ διότι

¹ Τὴν γνώμην τοῦ Δ. Βερν. ὑποστηρίζει καὶ ὁ Κ. Μ. Μιχαηλίδης, Παιδεία 1 (1936) σ. 157—158, ἀλλ' ἀγνοεῖ τὸ ὅλον ζήτημα.

² Ὁ Β. Φάβης δὲν ἀπέδειξεν, ὅτι ἐστηρίζοντο ἐπὶ παραδόσεως. Ὅμοιως τὸ νῦν ὁ. ἀγροικῶ ἐγράφετο ἐπὶ αἰῶνας διὰ τοὺς οἱ (ὀρθῶς), διότι εἶχε συναφθῇ πρὸς τὴν λ. ἀγροικός· ἐσχάτως μόνον ἐδιδάχθημεν περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἐτύμου· πβ. Γ. Χατζιδάκι, Ἐπιστημ. ἑπετηρ. 9 (1912/3) σ. 50 καὶ Ἰστορ. λεξικ. λ. ἀγροικῶ.

οὐδεμία ἐτυμολογία ἐπιστημονικῇ διδάσκουσα διάφορα ἐκώλυε νὰ συναφθῇ τὸ ὄῃμα τοῦτο τῆς νεωτέρας ἐλληνικῆς γλώσσης πρὸς τὸ μεσαιωνικὸν ὁ μοιρολογῶ ἢ μοιρολογοῦμαι.

Κατ' ἐμὲ ὅμως ἡ ὀρθὴ γραφὴ εἶναι *μυρολογῶ* τὸ ὄῃμα εἶναι παρέκτασις τοῦ ἄρχ. ὁ. *μυρόω* -ῶ (=ἀλείφω μύροις) μετὰ τῆς καταλήξεως -λογῶ¹. Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ νεκροὶ ἠλείφοντο *μύροις* ὑπὸ ἀνθρώπων (μισθωτῶν), οἵτινες, ὡς φαίνεται, καὶ ἐθρήνουν αὐτούς: ἡ ὑμολογία τῆς Ἑβδομάδος τῶν παθῶν τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας τὰς μυροφόρους συνάπτει πρὸς τοὺς θρήνους. Πβ. π. χ. τὸ τροπάριον τῆς Κασσιανῆς: «*μυροφόρον ἀναλαβοῦσα τάξιν, ὀδυρομένη μύρα σοι πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει*». Τὸ *μυρολογῶ* σκοτισθείσης εἶτα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ συνήφθη ἐν τοῖς νεωτάτοις χρόνοις πρὸς τὸ *μοιρολογός—μοιρολογοῦμαι, ὅπερ **διάφορον!**

Ὅμοιως ἡ λ. *χωρήγιον* ἐγράφετο ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι μόνον *χορήγιον*, διότι ἀπλούστατα συνήφθη πρὸς τὴν γνωστὴν λέξιν *χορηγός!*

Περὶ τούτων καὶ ἄλλων τινῶν πβ. Ἀ. Χατζῆν, Ἀθηνᾶ 41 (1929) σελ. 207, σημ. 4.

Περαιτέρω ὁ Β. Φάβης γράφει, ὅτι οὐχὶ τυχαίως οἱ πρὸ τοῦ Κοραῖ λεξικογράφοι κ. ἄ. ἐγραφον τὸ κοιτάζω διὰ τοῦ *οι* «ἀλλ' ἐν πεποιθήσει ὅτι εἶναι αὐτὸ τὸ κοιτάζω (=κατακλίνω, ἄγω εἰς κοίτην) ἐξεληχθὲν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ βλέπω. Θὰ εἶναι δὲ αὐθαίρετον νὰ ἀμφισβητήσωμεν ὅτι ἐκεῖνοι ἐγίνωσκον τὴν παρὰ Πολυβίῳ καὶ Αἰνεΐα χρῆσιν τῆς λέξεως ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ φρουρεῖν».

Ἐὰν δεχθῶμεν πρὸς στιγμὴν, ὅτι οἱ λεξικογράφοι ἀπὸ τοῦ G. Germano (1622) μέχρι τοῦ Βεντότου (1804) ἐγίνωσκον τὰ χωρία τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Αἰνεΐου², κατὰ τί προάγεται ἡ προσπάθεια τοῦ Β. Φάβη; Παρὰ Πολυβίῳ καὶ Αἰνεΐα κεῖται τὸ *παθητικὸν* κοιτάζομαι (=φρουρῶ³ κατὰ τὸν Β. Φάβην), παρὰ τοῖς λεξικογράφοις ὅμως τὸ *ἐνεργητικὸν* κοιτάζω (=ὀρῶ). Ἐγὼ διὰ μακρῶν ὑπεστήριξα (ἐν τοῖς περιοδικοῖς Ἀθηνᾶ καὶ Ἀκαδημία), ὅτι *κοιτῶ* ⇒ 1) κεῖμαι (ἀρχ.), 2) φρουρῶ (ἀρχ.) καὶ 3) ὀρῶ (μεσαιων.) καὶ παρὰ ταῦτα **δυσκόλως ἔπεισα** δοκιμοτάτους φιλόλογους (ἐν προφορικῇ συζητήσει) καὶ θὰ

¹ Ἦτιον πιθανῶς ἀπὸ τινος ὀνόμ. *μυρολόγος (κατὰ τὸ ἀνθολόγος—ἀνθολογῶ).

² Ἡμεῖς θεωροῦμεν τὸ πρᾶγμα ἀπιθανώτατον.

³ Ὅτι ἡ μετάφρασις ἐσφαλμένη, ἐδείξαμεν ἀνωτέρω σ. 147 κ. ἔ.

ἐβλέπον οἱ **ταλαίπωροι** λεξικογράφοι¹ τοῦ ιζ'—ιη' αἰῶνος, ὅτι τὸ ἀρχ. **κοιτάζω** (=κατακλίνω, ἄγω εἰς τὴν κοιτὴν) ἠδύνατο νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν σημασίαν τοῦ φρουροῦ καὶ εἶτα τοῦ ὁρῶ;

Οὐχὶ ὁρθῶς δὲ ὁ Β. Φάβης (σ. 174) νομίζει, ὅτι παλαιότερον ἢ λ. σπῖτι (λατιν. hospitium) ἐγράφετο διὰ τοῦ ι: ἡ μεσαιωνικὴ γραφὴ εἶναι σπῆτι² (πβ καὶ Γ. Χατζιδάκιν, ΜΝΕ τόμ. Α' σ. 639). ὁμοίως ἡ ἀραβ. λ. amir (ἀμιρᾶς, νῦν ἐμίρης) ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἑλληνικοῖς κειμένοις γράφεται ἀμηρᾶς καὶ ἀμυρᾶς. Ἔτι πβ. τὰ νῦν κώδηξ (γεν. κώδηκος) καὶ πρίγκηψ (γεν. πρίγκηπος): ὁρθ. κώδιξ καὶ πρίγκιψ.

*
*
*

Ἰνα γίνῃ πλήρης ἡ ἐργασία μου θὰ εἰπῶ καὶ περὶ τῶν λέξεων **κοίτη**—**Κοίτη**, **σκοπή**—**Σκοπή**, **ἐπισκοπή**—**Επισκοπή**, **εὐνοῦχος** καὶ **δραγατεύειν**, περὶ ὧν ὡς συναφῶν πρὸς τὸ θέμα εἰπὼν τινα ἐν Ἀθηνᾶ 41 (1929) σ. 216 κ.έ.

Κοίτη. Ἡ ἀρχ. λ. **κοίτη**³ ἐσώθη καὶ ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ [**κοίτη**, **κοίτα**⁴, **κιούτα**, **τσ(ι)ούτα**] καὶ ἔχει τὰς ἑξῆς σημασίας: 1) πλέγμα, ἔφ' οὗ κοιμῶνται αἱ ὄρνιθες 2) οἶκημα ὁρνιθῶν, ὁρνιθῶν 3) φωλεὰ ζῴων πβ. καὶ Μεγάλ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ. λ. **κοίτη**.

Ἐκ τῆς λέξεως ταύτης ἔχομεν ἀρχαῖα καὶ νέα τοπωνύμια.

Κατ' ἀρχαίαν μαρτυρίαν νησίς τις παρὰ τὴν Κρήτην καὶ πρὸ τῶν Χαννίων ἐκαλεῖτο **Κοίτη**⁵ (νῦν **Θοδωροῦ**)· ὁμοίως **Κοίτη** καλεῖται νῦν ὄρος τι ἐν Χίῳ· **Κοίτα** καλεῖται νῦν θέσις τις ἔξω τοῦ χωρίου Καρυῶν τῆς Χίου· κόμη τις τῆς Μάνης ἐν Πελοποννήσῳ καλεῖται **Κοίτα**⁶· τοπωνύμιόν τι τῶν Ἀρμολάων τῆς Χίου καλεῖται ὡς τῶν **Κοιτῶν** τὸν τόπον (ἐν ἐγγράφοις 1704—1794)· ἔτι πβ. **Κοι-**

¹ Τούτων τινὲς ἀτελῶς ἐγίνωσκον τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν!

² Καὶ οἱ γράφοντες σπῖτι (ἰωτακισμὸς) πιθανώτατα ἠγγούον τὸ ἔτιμον. Ὁ Du Cange γράφει καὶ **κοιτάζω**!

³ Αἱ ἀρχαῖαι σημασίαι: 1) κλίνη 2) φωλεὰ ἀγρίου θηρίου 3) κιβώτιον, κἀνιστρον.

⁴ Οὐχὶ δωρικὸν στοιχεῖον, ὥς νομίζει ὁ Γ. Χατζιδάκις, ΜΝΕ τόμ. Α' σ. 94 καὶ ὁ Μ. Φιλήντας ἔ.ἀ. τόμ. Α' σ. 220 καὶ Β' σ. 157. Περὶ τούτου θὰ διαλάβω ἀλλαγῶν.

⁵ Οὐχὶ ὁρθῶς λέγω ἐν Ἀθηνᾶ 41 σ. 217, ὅτι τμημά τι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκαλεῖτο **Κοίται**.

⁶ Αὕτη γράφεται διὰ τοῦ ἰῶτα (**Κίτα**)· κακῶς ὁ Σ. Κουγέας, Glotta 1 (1909), σ. 104, συνῆψε πρὸς τὴν ἰταλ. λ. **città** (προφ. **τσιττά**)!

τάδα (κοίτη—*κοιτάδιον—Κοιτάδα) τοπωνύμιον ἐν Σαμοθράκῃ, Κοιτάσματα¹ τοπωνύμιον ἐν Τήλῳ.

² Ἰδομεν νῦν πῶς θὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰ τοπωνύμια ταῦτα.

Τὸ ἀρχαῖον Κοίτη (νησίς παρὰ τὴν Κρήτην) ὀφείλεται εἰς θέσιν τινὰ ἔχουσαν ὁμοιότητα πρὸς κοίτην ἀνθρώπου² ἢ πρὸς φωλεὸν ἀγρίου θηρίου³ ἢ πρὸς κιβώτιον.

Τὰ νεοελληνικά Κοίτη—Κοίτα ὀφείλουσι τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς κοίτην τινὰ ἢ τόπον κοιτασμοῦ (πραγματικὸν ἢ νομιζόμενον) ἀνθρώπου ἢ εἰς φωλεὰν πτηνῶν ἢ ὀρνιθῶνα (πραγματικὸν ἢ νομιζόμενον)⁴. Ὑπὲρ τῆς τρίτης ἐρμηνείας συνηγορεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἐκ τοῦ οὐσ. σκόλη⁵ (=ὀρνιθῶν) προῆλθε κατ' ἐμὲ ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου Σκόλη ἐν Ἀνδρῶ· ἔτι πβ. τὸ τοπωνύμιον Κοιτάσματα ἐν Τήλῳ.

Σκοπή—Ἐπισκοπή. Ἐκ τῆς ἀρχ. λ. σκοπή (τόπος ὑψηλός, ἀφ' οὗ τις παρατηρεῖ, ἢ κατασκοπεύει) προῆλθε τὸ ἀρχ. τοπωνύμιον ἐν τῇ Μαντινικῇ Σκοπή· πβ. Πausan. 8, 11, 7: «ὁθεν δὲ ἀπέβλεπεν (ἐνν. Ἑπαμινώνδας) ἐς αὐτοὺς, ὠνόμαζον Σκοπὴν οἱ ἔπειτα». Σκόπη τόπος ἐν Αἰγύπτῳ, Πτολεμ. 4, 5, 31 καὶ νῆσος παρὰ τὴν Λυκίαν, Πλίν. 5, 31, 35 (Score=Σκόπη ἢ Σκοπή).

Τὸ τοπωνύμιον Ἐπισκοπή—Πισκοπή (χωρία καὶ ἀπλὰί θέσεις⁶, ὄρμοι, λόφος ἐν Βόλῳ, ἀκρωτήριον) εἶναι συνηθέστατον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

⁷ Ἐν Ἡλιδι μεσαιωνικὸς ναός, οὗτινος τμῆμα ἀνεκαινίσθη, καλεῖται νῦν «Παλαιὰ Ἐπισκοπή»· πβ. Γ. Παπανδρέου, Ἡ Ἡλεία διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθῆναι 1924, τόμ. Α' σελ. 174.

⁸ Ἐν τῷ πρῶτῳ δῆμῳ Τεγέας (ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ μεσαιωνικοῦ Νικλίου) ἐσώθησαν τὰ εἰσώπια ναοῦ τῶν βυζαντιανῶν χρόνων, ὅστις παρὰ τοῖς περιόικοις ἔφερε τὸ ὄνομα (Παλαιὰ) Ἐπισκοπή⁷. Συνή-

¹ Κατὰ τὸ Ἀρχαῖον Ἱστορικὸν Λεξικὸν κοίτασμα (ἐν Ἡλείῳ, Κύπρῳ, Μυκόνῳ) = κοίτη πτηνῶν.

² Πβ. καὶ ἀρχ. Εὐναί (πόλις ἐν Καρίᾳ, Στέφ. Βυζ.).

³ Πβ. τοπωνυμίαν νῦν ἐν Τήλῳ (ιδ. ἀνωτ.) Κοιτάσματα.

⁴ Οὐχὶ ὁρθῶς ἡρμηνεύσα πλανηθεὶς ὑπὸ τοῦ Δ. Βερναρδάκη τὸ τοπων. Κοίτα (Μάνη) ἐν Ἀθηνᾶ 1929 σ. 217.

⁵ Τὸ ἀρχ. οὐσ. σκολή.

⁶ Πβ. Ἀρχαῖον Ἱστορικὸν Λεξικὸν.

⁷ Ἐν τῷ ἀνακαινισθέντι ναῷ τιμᾶται νῦν ἡ Παναγία (Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, 15 Αὐγούστου). Πβ. καὶ Παναγία Ἐπισκοπῆς (Βόλου, βεβαίως

θως λέγεται, ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ ἦτο ὁ ἐπισκοπικός ναός, ὁ μητροπολιτικός, ὡς λέγομεν νῦν¹.

Ἄλλ' οὐδεμία μαρτυρία ἐκ συγγραφέως προσάγεται περὶ τῆς σημασίας ταύτης. Μόνον ἡ Ἄννα ἡ Κοιμητὴν ἸΔ' (Π' σ. 258 Βονη.) τὴν **κατοικίαν** τοῦ ἐπισκόπου καλεῖ ἐπισκοπὴν²· ἀλλὰ παρὰ Παλλαδ. Λαυσ. 12358 ὁ οἶκος τοῦ ἐπισκόπου καλεῖται κανονικώτερον ἐπίσκοπεῖον: πβ. ἀρχός—ἀρχεῖον³, ῥόδός—ῥοδεῖον, Ἑφαιστεῖον, Μοῦσαι—Μουσεῖον, Κορύβαντες—Κορυβαντεῖον, λογεὺς—λογεῖον, χαλκεὺς—χαλκεῖον, βαλανεὺς—βαλανεῖον, γραφεὺς—γραφεῖον, πρύτανης—πρυτανεῖον, θεσμοθέτης—θεσμοθετεῖον, παράσιτος—παρασιτεῖον, μυρεψός—μυρεψεῖον, κουρεὺς—κουρεῖον, Ἐρεχθίδης—Ἐρεχθεῖον, Θερεὺς—Θηρεῖον⁴ κ. ἄ. π.

Κατ' ἐμὲ τὸ τοπων. Ἐπισκοπὴ ὀφείλεται πανταχοῦ εἰς ναὸν Παναγίας, ἣτις ἐπεκαλεῖτο ἀπλῶς Ἐπισκοπή. Τοῦτο διδάσκουσι τὰ ἐξῆς: α') ἡ ἀρχαία σημασία τῆς λέξεως, β') ἐπιγραφὴ εἰκόνης καὶ γ') τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ὄνομα Ἐπισκοπὴ φέρουσιν ἐρημικαὶ θέσεις καὶ ἀκρωτήριον.

Ἐν τῇ ἀρχ. (μεταγν.) ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐπισκοπή=ἐπίσκεψις, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· πβ. Παλ. Διαθ. Γένεσ. Ν', 24 «ἐπισκοπὴ δὲ ἐπισκέπεται ὁ Θεός ὑμᾶς», Ἐξοδ. Γ' 16 «Κύριος ὁ Θεός... ὥπται μοι... λέγων· ἐπισκοπὴ ἐπέσκεμμαι ὑμᾶς» καὶ Γ' 19 «ἐπισκοπὴ ἐπισκέπεται ὑμᾶς Κύριος».

Κατὰ ταῦτα τὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπισκοπὴ καὶ ἡ ἀρχ. λ. ἐπίσκεψις (καὶ ἐπὶ ἀσθενῶν Πολύβ. 5, 56, 8) εἶναι συνώνυμοι. Ὅτι τὸ Ἐπισκοπή εἶναι ἐπίθετον τῆς Παναγίας ἀποδεικνύεται ἐξ ἐπιγραφῆς (ΙΗ' αἰῶνος) ἐπὶ εἰκόνης: «**Ἐπισκοπή**⁵ καὶ **Ὀδιγήτρια**

ἀπὸ τοῦ λόφου, ὅστις ὁμοῦς ὀνομάσθη ἀπὸ τοῦ ναοῦ!) καὶ Παναγία Ἐπισκοπιανὴ (Ζακύνθου): πβ. ΜΕΕ λ. Παναγία σ. 496.

¹ Ὅφειλε νὰ καλεῖται ἐπισκοπικός (ναός) ἡ ἐπισκοπικὴ (ἐκκλησία): πβ. νῦν μητροπολιτικός ναός.

² Διὰ τοῦτο ὁ λόφος Ἐπισκοπὴ ἐν Βόλῳ ἐνομήσθη, ὅτι ὀνομάσθη οὕτως ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ ἐπισκόπου Δημητριάδος· ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύεται.

³ Ἀρχεῖον=κατ' ἐμὲ ὁ τόπος ἐνθα ὁ ἀρχός (=ἀρχὼν) μένει· κακῶς συνάπτεται πρὸς τὴν λ. ἀρχή· ὁμοίως κακῶς ἡ λ. λογεῖον συνάπτεται πρὸς τὴν λ. λόγος.

⁴ Περὶ τῆς καταλήξεως εἰς -εῖον θὰ γράφωμεν προσεχῶς.

⁵ Οὐχὶ ὁρθῶς ἠρμήνευσα τὸ ὄνομα ἐν Ἀρχ. ἐφημ. 1930, σελ. 70, σημ. 8. Ὅστε καὶ ἡ μονὴ τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων ἐν τῷ πρῶν δήμῳ Οἰνούντος, ἣτις καλεῖται νῦν Ἐπισκοπή, διετήρησε προφανῶς καὶ τὴν ἀρχικὴν ὀνομασίαν

(sic)». Ἐξω τῆς πόλεως Σκοπέλου ὑπάρχει ναός, ὅστις νῦν τιμᾶται ὑπὸ τὸ ὄνομα ἡ Μετάστασις τῆς Θεοτόκου (23 Αὐγούστου)· παρὰ τῷ λαῷ ὅμως καλεῖται «ναὸς τῆς Ἐπισκοπῆς» ὅτι ἐσώθη ἡ παλαιὰ ὀνομασία τοῦ ναοῦ, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ τοῦ ναοῦ ὑπάρχει εἰκὼν τοῦ ΙΗ' αἰ. μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς: «Μ(ήτηρ) Θ(εο)ῦ, ἡ Ἐπισκοπὴ καὶ Ὁδηγήτρια». Πβ. Ν. Γεωργιάδου, Ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Ἐπισκοπῆς ἐν Σκοπέλῳ, Ἐπετηρ. Ἡρακλ. 9 (1906) σ. 23. Ταύτην οὐδεὶς ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν!

Παρὰ τὸ ὄνομα Ἐπισκοπὴ ἡ Παναγία φέρει καὶ τὸ ὄνομα Ἐπίσκεψις¹, Ὁξεῖα (=ταξεῖα) ἐπίσκεψις· γνωστὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ μεσαιων. μονὴ τῆς Ὁξεῖας ἐπισκέψεως ἐν Μακρινίτῃ· πβ. Ἀντ. Χατζῆν, Οἱ Ῥαούλ, Ῥάλ, Ῥάλαι, Kirchhain N.—L. 1909, σ. 24—25.

Ἐκ ναοῦ βεβαίως (Παναγίας) Ἐπισκέψεως χωρίον τι τῆς Κερκύρας καλεῖται νῦν Ἐπίσκεψις².

Ἐν τῇ ὑμνωδίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν συχνὴ ἡ χρῆσις τοῦ ὀ. ἐπισκέπτομαι («ἐπισκέψασθε τὰς ἀσθενείας ἡμῶν»).

Ὅτι τὸ τοπωνύμιον Ἐπισκοπὴ δὲν ὀφείλεται εἰς οἶκον ἐπισκόπου³ ἢ ἐπισκοπικὸν ναόν, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐρημικαὶ θέσεις, ὄρμοι ἐρημοί, ἀκρωτήριον, λόφος κτλ. φέρουσι τὸ ὄνομα Ἐπισκοπὴ—Πισκοπή. Αἱ θέσεις αὗται προφανῶς ὀφείλουσι τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς ναῖσκους, οἷς εὐλαβεῖς χριστιανοὶ ἵδρυσαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Οἱ ναῖσκοι ἐξηφανίσθησαν μὲν ἐν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων, ἀλλὰ τὸ ὄνομα διέσωσεν ἡ εὐλαβὴς ἀνάμνησις τοῦ λαοῦ.

(Παναγία ἢ Ἐπισκοπή)· περὶ τῆς μονῆς πβ. περιοδ. Μαλεβὸς φ. 43, σ. 315. Ὁμοίως θὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ἡ ὀνομασία Πισκοπή, ἣν φέρει ἡ μονή, ἥτις καλεῖται «Μοναστήρι τοῦ Ντεκούλου» παρὰ τὸ Οὔτιλον τῆς Μάνης καὶ ἥτις τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῆς Παναγίας.

¹ Ὁδηγήτρια εἶναι λίαν γνωστὸν ἐπίθετον τῆς Παναγίας.

² Πβ. ἀνάγλυφον (μεσαιων. χρόνων) ἐν Βόλῳ ἐν ναῷ τῆς Παναγίας ἐπὶ τοῦ λόφου Ἐπισκοπῆ φέρον ἐπιγραφὴν: Η ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ!!

³ Ἦττον πιθανὸς νομίζω, ὅτι τὸ ὄνομα ὀφείλεται εἰς αὐτοκρατορικὸν κτῆμα· πβ. Ἐλευθερουδ. Ἐγκυκλ. λεξ. λ. ἐπίσκεψις.

⁴ Ὅπως παραδόξως ὁ Δ. Καμπούρογλου, Ἑστία 6 Μαΐου 1923 (πβ. Ἀθηνᾶν 35 (1923) σ. 187), ὑπεστήριξεν, ὅτι ἡ ὀνομασία τῆς ἀπλῆς καὶ ἐρημικῆς θέσεως Πισκοπή παρὰ τὸ χωρίον Λιόπεσι τῆς Ἀττικῆς ὀφείλεται εἰς ἔδραν (sic!) ἐπισκόπου!!

Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ νῆσος Τῆλος (τοῦ δωδεκανησιακοῦ συγκροτήματος) ὀφείλει τὸ νεότερον (παρὰ τοῖς ξένοις κυρίως) ὄνομα αὐτῆς Ἐπισκοπή (καὶ Πισκοπή) οὐχὶ εἰς ἔδραν ἢ οἶκον ἐπισκόπου¹, ἀλλὰ κατ' ἐμὲ εἰς τὸ πρὸς νότον τετραμμένον ἀκρωτήριο Ἐπισκοπή καὶ τοῦτο εἰς ναὸν (Παναγίας) Ἐπισκοπῆς. Ὅτι δὲ ὀνόματα νήσων καὶ πόλεων ὀφείλονται καὶ εἰς ἀκρωτήρια ἔδειξα ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1930, σ. 68 κξξ. Πβ. ἀρχ. Κόλουρις (ἐνν. ἄκρα: πβ. Α. Χατζῆν, Ἀρχ. Ἐφημ. 1930, σ. 68 κξ.)—πόλις καὶ νῆσος (ἦδη ἐπὶ Καλλιμάχου: νῦν Κούλουρη), Λευκὰς (ἐνν. ἄκρα)—πόλις καὶ νῆσος, Ἀβαρινίς, Ἀκροα, Δρέπανον, Ἀγκών, Ἀκτιον (ἄκρα καὶ πόλις), Διλύβατον, Ῥήγιον κ. ἄ. π. καὶ νεώτ. Γλωσσα, Ἀκρωτήρι (χωρία ἐν Ἑλλάδι), Κάβος, Κατάκολον (κατάκολον=ἄκρα) κ. ἄ. Διὰ τὸ ἀρχ. τοπωνύμιον Γαύριον (ἄνδρου) πβ. Α. Χατζῆν, Ἀνδριακ. ἡμερολόγ. 5 (1930) σ. 174. Ἐν ἄλλῳ τόπῳ θὰ δεῖξω προσεχῶς, ὅτι καὶ ἡ νῆσος Ἀστυπάλαια ὀφείλει τὸ ἀρχαῖον ὄνομα αὐτῆς πιθανότατα εἰς ὁμώνυμον ἀκρωτήριο.

εὐνοῦχος. Περὶ τῆς λ. εὐνοῦχος² διέλαβεν ἐσχάτως ὁ Ε. Maass, Rhein. Mus. 74 (1925) σ. 437 κ. ἑξῆς (== τὰς εὐνάς ἔχων, θαλαμηπόλος).

Ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ἡ λ. εὐνή ἐν τῇ συνθέτῳ ταύτῃ λέξει σημαίνει οἰκία: αἱ σκηναὶ τῶν στρατιωτῶν ἐκαλοῦντο καὶ εὐνάι³ ἢ λ. οἶκος

¹ Ὁ φίλος συνάδελφος Μ. Βολονάκης, The island of roses and her eleven sisters, London 1922, σ. 11, παρατηρεῖ, ὅτι ἡ Τῆλος οὐδέποτε ἐγένετο ἔδρα ἐπισκόπου. Τὸ ὄνομα Ἐπισκοπή—Πισκοπή, ὅπερ ἐνεφανίσθη κατὰ τοὺς ἐσχάτους μεσαιωνικοὺς χρόνους παρὰ τοῖς ξένοις (Episcopi—Piscopi—Piscopia: πρώτη μνεία παρὰ Buondelmonti [ὑπὸ τὸν τύπον Piscopia] ἀγνοοῦσιν οἱ νῦν οἰκοῦντες τὴν Τῆλον οἱ καταλαβόντες ὅμως αὐτὴν Ἴταλοι καλοῦσι νῦν Piscopi. Ὑποθέτω, ὅτι παλαιότερον τὸ ὄνομα = ἐπιβλήθην ἴσως ὑπὸ τῶν ξένων ναυτικῶν καὶ τῶν γειτόνων—ἐλέγτο ἐκ παραλλήλου καὶ παρὰ τοῖς Τηλίοις πβ. Α. Χατζῆν, Ἀρχ. Ἐφημ. 1930, σ. 73: Κόλουρις (ἢ ἄκρα Πούντα, ἦδη ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 400—350 π. Χ.) καὶ Σαλαμίς ἐλέγοντο ἐκ παραλλήλου ἐπὶ αἰῶνας μέχρι τοῦ IB' μ. Χ. τοῦλάχιστον αἰῶνος.

Κατὰ τὴν Μεγάλην ἐπανάστασιν ἡ Προσωρινὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ τὴν Τῆλον καλεῖ Ἐπισκοπήν πβ. Ἐστία 10 (1880) σ. 721· τὴν ὑπόδειξιν τοῦ ἐγγράφου τούτου ὀφείλω τῷ μαθητῇ μου φοιτ. φιλ. Π. Φουντουραδάκη (ἐκ Σύμης).

² Πιστεύσας εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς λ. κοιτῆ ὑπὸ τοῦ Δ. Βερναρδάκη διευκρῶσα οὐχὶ ὀρθῶς τὰ περὶ τῆς λ. εὐνοῦχος ἐν Ἀθηνᾶ 1929 σ. 217.

³ Νῦν πολλοῦ «πηγαίνω» εἰς τὴν κοιτὴ μου = μεταβαίνω εἰς τὴν οἰκίαν μου.

ἀντιθέτως εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ εὐνῆ· ὥστε εὐνοῦχος (ἐνν. οἰκέτης, δοῦλος) = ὁ ἔχων τὴν οἰκίαν, ὁ κρατῶν τῆς οἰκίας (ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἐν ἰδίῳ οἰκήματι ἢ καὶ διαμερίσματι φυλασσόμεναι ᾤκουν). Ὅτι ἐν τῇ λ. εὐνοῦχος ἔχομεν περιορισμὸν χρήσεως, ἀπόδειξις ἡ λ. οἰκέτης: α') οἰκέτις (ἡ) = ἡ κυρία τοῦ οἴκου, ἡ δέσποινα, Θεόκριτ. 18, 38 καὶ β') οἰκέτης (ὁ, ἐνν. δοῦλος) = δοῦλος, ὑπηρέτης. Νῦν οἰκονόμος (οὐς.) λέγεται ἐπὶ προσώπου (ὑπαλλήλου, ὑπηρέτου), ὅπερ προσλαμβάνεται εἰς πλουσίαν οἰκίαν, ἵνα διευθύνῃ τὰ τοῦ οἴκου· οἰκονόμος ὁμως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ = οἰκοδεσπότης· πβ. Ξενοφ. Οἰκονομ. 3, 2, Πλάτων. Πολιτ. 417 Α καὶ ἄ.

δραγατεύειν Τὸ δῆμα τοῦτο ἀναγινώσκεται ἐν ἐπιγραφῇ θεσσαλικῇ ἐκδοθείσῃ ὑπὸ τοῦ φίλου συναδέλφου Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου, Ἀρχ. ἐφημ. 1913, σ. 26—27, στίχ. 16. Ἀλλ' ἐδείχθη ὑπὸ τοῦ φίλου συναδέλφου Ἐ. Πεξοπούλου, Ζητήματα φιλολογικά, Ἀθῆναι 1921, σ. 6 κέ. (πβ. καὶ Ἀ. Ἀρβανιτοπούλου ἐ. ἄ. σ. 232), ὅτι τὸ τῆς ἐπιγραφῆς δραγατεύειν εἶναι σφάλμα τοῦ χαράκτου (πβ. Ἀθηνᾶν 41 [1929] σ. 218,1) ἀντὶ τοῦ δραγματεύειν (ποιεῖν δράγματα, δραγματεύειν παρ' Ὀμήρω).

Ὡστε κακῶς ἡ λ. δραγάτης συνήφθη πρὸς τὸ δ. δραγατεύειν τῆς ἐπιγραφῆς. Κατ' ἐμὲ ἡ μεσαιωνικὴ λ. δραγάτης πιθανῶς προῆλθεν ἀπὸ τοῦ (ἐδρα + ἐργάτης) *ἐδρεργάτης — *ἀδραργάτης — (καὶ δι' ἀνομοίωσιν) ἀδραγάτης (νῦν ἐνιαχοῦ) — δραγάτης (πολλαχοῦ). Τὰς προταθείσας ὅλως ἀστηρίκτους ἐτυμολογίας ἀναγράφω ἐν Ἀθηνᾶ 1929 σ. 217, σημ. 6. Πβ. καὶ Zingerle, Glotta 15 (1927) σ. 70. Διὰ τὸ *ἐδρεργάτης πβ. τὰ ἀρχαῖα: ἐδραῖον ἔργον, ἐδραν ἔχειν = καθῆσθαι (πβ. ἀνωτ. σ. 138: ἡμαι, κάθημαι). Κατὰ ταῦτα δραγάτης = ὁ ἐδραῖος ἐργάτης.